

1961 ANAYASI'NDAN BUGÜNE SENDİKALARIN SOSYAL FAALİYETLERİNİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Dr. Hamza ERSİNADIM

GİRİŞ

Özellikle 20'nci Yüzyılın son çeyreğinde görülmeye başlanan bilgi ve teknoloji temelli değişim baskısı endüstri ilişkileri sisteminin en önemli öğelerinden biri olan işçi sendikalarını da sarsmakta ve onları geleneksel faaliyet alanlarının dışına çıkmaya zorlamaktadır. Sanayi devriminden itibaren endüstri ilişkiler sisteminde önemli faaliyetler icra eden sendikalar, bu süreç ile ortaya çıkan yeni düzende, önemli miktarda üye ve güç kaybetmektedirler.

İşte küreselleşme süreci içerisinde meydana gelen evrensel gelişmelerin ışığında, sendikaların varlıklarını koruma problemi yeniden ortaya çıkmıştır. Bunun için sendikalar varlıklarını koruma arayışını sürdürmektedirler. Bu süreç içerisinde sendikaların sosyal faaliyetlerini ve bu faaliyetlere dair politikalarını yeniden gözden geçirme ve tespit etme zarureti doğmuştur. Bu çerçevede küreselleşme sürecinin sendikalar üzerindeki etkilerini bertaraf edecek sosyal faaliyetlerin yeniden düzenlenmesi, bu yazının ana fikrini oluşturacaktır.

I- Sosyal Faaliyet Kavramı

Sanayi devriminden sonra çerçevesi belirmeye başlayan endüstri ilişkileri sistemi Sanayii Devrimin'den önce ilkel bir özellik arz etmekteydi. Bu dönemde ekonomik hayatı ve çalışma ilişkilerini belirleyen temel etkenler loncalardı. Sanayii Loncalar olarak adlandırılan bu teşkilat kapalı ve disiplinli bir topluluk ruhunu yansıtmaktaydı.¹ Sanayii Devriminin bir sonucu olarak Loncaların yerine ortaya çıkan fabrika sistemi, işçi sınıfını da ortaya çıkararak kapitalizmin doğuşuna yol açmıştır. Sanayii Devriminden önce çoğu

¹ TÜRKOĞAN, Orhan; Sanayi Sosyolojisi, Türkiye'nin Sanayileşmesi, Töre Devlet Yayınevi, Ankara-1981, s.130,131

vasıf seviyesi yüksek ve üretici bir özelliğe sahip olan; emeği ve zanaatı ile geçinen bu kitle² yeni dönemde kaybolmuş; bunun yerine sanayileşme hareketi, ihtiyacı olan vasıflı işgücünü küçük zanaatçılardan, vasıfsız işgücünü de kırsal kesimden şehirlere göç eden kişilerden temin etmiştir.³

Sendikaların sosyal faaliyetleri sendikacılık ile yaşıttır. Sendikalar, sosyal politikanın en önemli prensiplerinden biri olan “kendi kendine yardım” mekanizmasının bir sonucu olarak 18. Yüzyılın sonunda geniş işçi kitlelerinin haklarını korumak, sanayi devriminin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal buhranları aşabilmek amacıyla dünyada ilk defa İngiltere’de 1824 yılında kurulmuştur. Sendikaların mesleki faaliyetleri dışında ilk faaliyetlerinden olan kooperatifçilik hareketleri de yine İngiltere’de 1844 yılında, 28 dokuma işçisi tarafından kurulmuştur.⁴ Sendikalar, kooperatifçilik faaliyetleri ile üyelerinin ihtiyaç duydukları maddeleri doğrudan doğruya birinci elden teslim etmişler. Ayrıca üretim ve diğer sosyal faaliyetler ile üyelerinin hayat standartlarını yükseltmeyi amaçlamışlardır. Bilhassa 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren faaliyetlerini artırmışlardır.⁵ İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemin ekonomik, teknolojik ve siyasal şartlarıyla faaliyetlerini ve gücünü sürekli arttıran işçi sendikaları, özellikle fordist üretim sisteminin uygulanması, kitlesel üretim anlayışının hâkim olması ve sosyal devlet anlayışıyla güçlenmişlerdir.⁶ İşçi sendikaları zaman içerisinde sadece üyelerinin menfaatlerini koruyan kuruluşlar olma niteliğinden çıkarak, ülkenin bütün sosyal kesimlerini ilgilendiren ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda çok önemli faaliyetlerde bulunan kuruluşlar haline gelmişlerdir.⁷

Bu çerçeve içerisinde sendikaların faaliyetlerini ekonomik, sosyal ve siyasal faaliyetler olarak ifade edebiliriz.⁸ Oldukça geniş

² PAULİNE, Gregg; Social and Economic History Of Britain 1960-1965, George Harrap, co. Ltd., 1965, s.45

³ EKİN, Nusret; Endüstri İlişkileri (5. Baskı), İstanbul-1989, s.42

⁴ TOKOL, Başibüyük Aysen; “Norveç Endüstri İlişkiler Sisteminin Genel Çerçevesi”, Belediye-İş Dergisi, İstanbul-1988. S.17.

⁵ TUNA, Orhan; İşçi Fıkraları ve Sosyal Demokrasi Hareketi, Sosyal Siyaset Konferansları, 5. Kitap, İstanbul-1952, s.63

⁶ EKİN Nusret; Diyalog Çağı, (Yayınlanmamış Araştırma), İstanbul-1977, s.1; GÖRMÜŞ Ayhan; “Küreselleşme Sürecinde Başlıca İşgücü Piyasası Reformları” Kamu-İş, C.10, S.3, Ankara-2009, s.179.

⁷ TALAS Cahit; Sosyal Ekonomi, İkinci Kitap, Üçün Baskı, Ankara-1972, s.168-170; ÇELİK Nuri; İş Hukuku, C.11. Kollektif İş Hukuku 1. Sendikalar, İkinci Baskı, İstanbul-1979, s.8-10; DEMİR Fevzi; Sendikalar Hukuku, Belediye İş Sendikası Yayınları, No:8, İstanbul-1989, s.44-46

⁸ ZAIM Sebahattin; “Kollektif Pazarlık Sisteminin Mahiyeti ve Prensipleri”, Sosyal Siyasal Konferansları, XII. Kitap, s.1

muhtevaya sahip olan bu faaliyetleri birbirinden kolaylıkla ayırt etmek zordur. Kapsadıkları alanlar bakımından iç içe geçmiş durumdadırlar. Mesela ekonomik bir faaliyetin sosyal bir yönü olabileceği gibi, sosyal ve siyasal bir faaliyetin de ekonomik bir fonksiyonu bulunabilir.⁹

İşçi sendikaları amaçlarını ancak ekonomik, sosyal ve siyasal faaliyetlerle yerine getirebilmişlerdir. Sendikacılığı ekonomik, sosyal hak ve menfaatleri koruyan ve geliştiren ve sermayenin işçiyi istismar isteğine karşı bir savunma teşkilatı gibi gören anlayış, “ekonomik” amacı daima ön planda tutmaktadır. Sendikalar üyeleri adına menfaat mücadelesi yapan, başta toplu iş sözleşmesi faaliyetleri ile üyelerine ekonomik hak ve menfaatler sağlayan teşkilatlar olarak ortaya çıkmışlardır.

Sosyal ve siyasal faaliyetler açısından ise ekonomik amaçları elde etme yolunda üyeler arası birlik ve beraberlik ruhunun oluşturulması, güçlü bir dayanışma bilincini sağlayıcı yönünün bulunduğu görülmektedir. Buna göre “sosyal” faaliyetler, çalışanların sendikaları vasıtasıyla yaptıkları ekonomik mücadeleyi başarı ile sürdürmelerinde, onların hareketlerine kolektif olma özelliğini sağlayan, geliştiren ve böylece başarıya ulaştıran bir “araç” olarak değerlendirilmektedir.¹⁰

Gerçekten işçi sendikaları menfaat mücadelesi ile üyelerinin ücret seviyelerini yükseltmekle beraber, en az ücret kadar önemli olan ve ücretin bir parçası kabul edilen “sosyal” faaliyetlere yönelmişlerdir. Çünkü bu tür faaliyetler Sendikaları güçlendirmekte, onların ücret talep etme ve bunu temin etmede elini kuvvetlendirmektedir.

Bu şekilde menfaat mücadelesinde başarıyı sağlayan ve geliştiren sosyal faaliyetler vasıtasıyla ortak problemler, ortak bir tavırla çözüme kavuşturulmaktadır. Böylece sendikaların ekonomik faaliyetlerindeki başarı şansları, etkin ve sürekli sosyal faaliyetlerinden çok büyük oranda etkilenmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığı altında sendikaların sosyal faaliyetlerini şu şekilde tarif edebiliriz.

Sendikaların ekonomik ve siyasal faaliyetlerinin dışında kalan ve üyeleri arasında birlik, beraberlik ve dayanışma bilincini geliştirmek

⁹ BENGİ Derya: Türk Sendikacılığını Etkileyen Modeller ve Sendikaların Ekonomik Olmayan Faaliyetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1989, s. 128

¹⁰ ŞENİNCİ Tijen: Türkiye’de Sendikaların sosyo-Kültürel Faaliyetleri (1963-1983), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1986, s.3

amacıyla işletme içinde ve işletme dışında gerçekleştirdiği faaliyetlere sendikaların sosyal faaliyetleri denir.

Günümüz anlamıyla Sendikaların üyeleri için en etkili faaliyetlerinden birincisini hiç kuşkusuz toplu iş sözleşmesi yapma/yapabilme oluşturmaktadır. Çünkü Sendikalar, gerçekleştirdikleri toplu iş sözleşmeleri ile üyelerinin gelir dağılımından adil ölçüde pay almalarını sağlamaya çalışmaktadırlar.¹¹

Buna rağmen toplu iş sözleşmeleriyle sağlanan ekonomik ve sosyal hakların gelir dağılımını tam anlamıyla iyileştiremediği ve toplumdaki sosyal dengeyi korumaya zaman zaman gücünün yetmediği de bilinen bir gerçektir. Özellikle işsizlik ve enflasyonun had safhada olduğu ülkelerde veya dönemlerde sendikaların mesleki faaliyetlerinin dışındaki konuları da ele alarak bu alanlarda da faaliyette bulunmaları zorunlu hale gelmiştir. Gerçekten sendikalar, işçilerin işveren karşısında korunması ihtiyacından doğan bir hareket olmasına rağmen, zaman içerisinde çalışanın her bakımdan korunmasını; yani üyelerinin ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan da korunmasını merkeze alan bir amaca yönelmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için bir taraftan işçilerin ücret haklarının korunup geliştirilmesine, üyelerinin adil ücrete kavuşabilmelerine çalışırken, diğer taraftan ücret dışında kalan ancak ücretin bir parçası olarak kabul edilen sosyal haklar elde etmeye yönelik fonksiyonlara da yönelmişlerdir. İşte sendikaların sosyal faaliyetlerinin önemi burada ortaya çıkmaktadır. Böylece sendikalar bir taraftan toplu iş sözleşmesi yapma yoluyla üyelerinin ekonomik durumlarını korumaya çalışırken, diğer taraftan sosyal faaliyetlerden olan kooperatif ve yatırım faaliyetleriyle yeni ekonomik imkanlar elde etmekte, bunun sonucu olarak gelir dağılımını en azından üyeleri açısından düzenleyici görevler görmektedirler. Bu faaliyetleri ile sendikalar sermayenin birikmesinde ve dolayısıyla ülkenin kalkınmasında önemli katkı sağlarken, aynı zamanda üyelerinin de toplam gelirden daha fazla pay sahibi olmaları mümkün hale gelmektedir. Böylece ülke ekonomilerinin gelişmesini teşvik ederken, bizzat kurdukları veya kurulmalarına katkı sağladıkları yatırım ve kooperatifler aracılığıyla yeni istihdam imkânları doğmasına katkı sağlamaktadırlar. Sendikalar bu tür ekonomik ve sosyal faaliyetlerle üyelerinin istismar edilmesini önlemeye çalışırken, onların sendikalara gönülden bağlılıklarını arttırmaya çalışarak, kendi varlıklarını korumak ve devam ettirmek imkânına kavuşabilmek-

---

¹¹ KUTAL, Metin; "Toplu Pazarlık Döneminde Yeni Boyutlar", KUTYAY, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul-1986, s.110.

tedirler. Yine sosyal faaliyetlerden olan yardımlaşma sandıkları kurarak, üyeler arasındaki sosyal dayanışmayı artırmakta, eğitim ve araştırma faaliyetleri ile toplumsal ve sendikal bilinci oluşturmakta, kurslar konferanslar tertip ederek dayanışma ruhu ve bilincini geliştirmektedirler.¹²

İşte sendikaların mesleki faaliyetlerinin dışında gerçekleştirdikleri ekonomik ve sosyal faaliyetlerle, söz konusu ekonomik çıkarları destekleyen, üyeler arasında birlik, beraberlik ve dayanışma ruhunu geliştiren etkilerinin olduğu küçümsenmeyecek bir sonuçtur. Buna göre sendikaların sosyal faaliyetleri, sendikal faaliyet içerisinde yürütülen ekonomik mücadeleyi başarılı bir şekilde sürdürmelerinde, çok etkili ve önemli olmaktadır. Çünkü sendikaların sosyal faaliyetleri, üyeleri nezdinde sendikayı sevimli ve güçlü kıldığı gibi, buna bağlı olarak üyeler arasında aidiyet duygusunu da kuvvetlendirmektedir. Sonuç olarak; faaliyetlerini çeşitlendirip, sosyal faaliyetleri üst seviyeye yerine getiren sendikalar, sendika- üye ilişkilerini kuvvetli hale getirmekte, her türlü menfaat mücadelelerinde, problemleri ortak tavırlarla rahatlıkla aşip, başarılı sonuçlar elde edebilmektedirler.

II- SENDİKA HÜRRİYETİ VE SENDİKALARIN SOSYAL FAALİYETTE BULUNMA HAKKI

Kolektif sendika hürriyeti ile sendikaların serbestçe kurulması; varlıklarının, amaçlarının, çalışma ve faaliyetlerinin güvence altına alınmasının anlaşılması gerekir. Kolektif sendika hürriyeti kavramı aynı zamanda sendikaların varlıklarını, devlete, işverenlere, siyasi partilere ve diğer kuruluşlara karşı koruma; sendika olarak kendi faaliyetlerini kendilerinin bağımsız bir şekilde düzenleyebilme gücünü ifade etmektedir.¹³

Devletin herhangi bir müdahalesi olmaksızın serbestçe kurulan teşkilatlar olarak sendikalar, kuruluşlarında, yönetimlerinde ve her türlü faaliyetlerinde de bağımsız olmalıdırlar. Sendikaların serbestçe kurulması; üst kuruluşlar kurma, katılma ve çekilmesi; millette-

¹² TALAS, Cahit; a.g.e., s.342; KOCAOĞLU, Mehmet; "Kolektif Sendika Özgürlüğü ve Faaliyetlerinin Hukuksal Çerçevesi", Ankara-1997, s.76-80; TUNCAY, A. Can; "Sendikaların Faaliyetlerinin Yasal Düzenlemesi Üzerine Düşünceler", TÜTİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt-5; Sayı:4, Temmuz-1981,s.5-11.

¹³ AKAY, Nizamettin; "Sendika Hakkı (Uluslararası Dayanaklar Bakımından Eleştirel Bir Yaklaşımla Türk Hukukunda Sendika Hakkı ve İlgili Belgeler)", KAMU-İş, Ankara-1993, s.56.; ÇELİK, Nuri; "İş Hukuku Dersleri", Yenilenmiş 10.Bası, İstanbul-1990, s.268; TUĞ, Adnan; Sendikalar Hukuku, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara-1992,s.10.

rarası üst kuruluşlara üye olma ve çekilme hakkı; kamu makamları karşısında güvence altına alınması ve bağımsızlığı, kolektif sendika hürriyetinin korunması kapsamında kabul edilmektedir.¹⁴

Sendikaların tüzel kişilik olarak kendi varlıklarını korumak ve geliştirmek amacıyla, kendilerine özgü çalışma faaliyetlerini bağımsız bir şekilde düzenleyebilme, gerek sendika içi demokrasinin sağlanmasını ve gerekse sendikanın dışı karşı faaliyette bulunma hakkı ve serbestisinin teminat altına alınmasını zorunlu kılan¹⁵ bu hak, kolektif sendika hürriyetinin bir neticesidir.

“Kolektif sendika hürriyeti bakımından toplu sözleşme, grev ve lokavt hakkı büyük önem arz eder. Bu haklar kolektif olarak kullanılabilen ve sendikaların varlığının mütemmim cüzü sayılacak kadar önemli haklardır.¹⁶ Ayrıca sendikaların varlıklarının korunması ve devam edebilmesi için bu haklarla beraber sendikaların serbestçe kurulması, çalışma ve faaliyetlerini serbestçe yapabilmeleri yukarıda belirtildiği gibi kolektif sendika hürriyetinin bir gereğidir. Zira sadece sendikaların kurulmasıyla ilgili garanti yeterli olmamakta, varlıklarının dayanağı olan faaliyetlerini de serbestçe yerine getirebilmeleri de ayrı bir garantiyi gerekli kılmaktadır. Çünkü sendika hakkının tanınması, bu sendikaların varlığının da her türlü dış müdahalelere karşı korunması, serbestçe tüzüklerini düzenlemesi ve kendine has her türlü faaliyetlerde bulunma hakkının tanınması ile bir anlam ifade eder.¹⁷

Kolektif sendika kavramı içerisinde sendikalar varlıklarını korumak ve daha da geliştirmek amacıyla bir takım mesleki faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Sendikaların gerçekleştirdikleri en önemli mesleki faaliyetler, şüphesiz ki üyeleri adına akdettikleri toplu iş sözleşmeleridir. Ancak sendikaların akdettikleri toplu iş sözleşmeleri ne kadar yeterli ve mükemmel olursa olsun, yine de sosyal ve ekonomik gelişmeler karşısında yetersiz kalmaktadır. İşte sendikaların mesleki faaliyetleri dışında gerçekleştirebilecekleri sosyal faaliyette bulunabilme hakkı, burada önem arz etmektedir. Tarihi seyri içerisinde bakıldığında sendikalar bir taraftan üyeleri adına önemli toplu iş sözleşmeleri yaparken diğer taraftan sözleşmelerle elde edilen

¹⁴ ARICI, Kadir; “Sendikaları Bağımsızlığı İlkesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara-1985, s.75.; EYRENCİ, Öner; Sendikalar Hukuku, Banksis Yayınları No:3, İstanbul-1984, s. 22,23.

¹⁵ ARICI, Kadir; “a.g.t.”, s.75.

¹⁶ ARICI, Kadir; “a.g.t.”, s.75.

¹⁷ ARICI, Kadir; “a.g.t.”, s.75-76. ; EYRENCİ, Öner; a.g.e., s. 43,44.; TUĞ, Adnan; a.g.e.s.10.

hak ve menfaatleri gerçekleştirdikleri işletme dışı sosyal faaliyetlerle desteklemiştirlerdir.¹⁸

Onun içindir ki sendikaların sosyal faaliyetlerde bulunma hakkı kolektif sendika hürriyeti ile doğrudan ilgilidir. Kolektif sendikal hak ne ölçüde serbestçe kullanılabilir ise, sosyal faaliyetler de o ölçüde yapılabilir. Bu itibarla sendikaların serbestçe kurulması, çalışma ve faaliyetlerini serbestçe yapabilmeleri, milletlerarası seviyede hukuki dayanaklara kavuştuğu gibi milli düzeyde de Anayasa ve bu Anayasaya uygun olarak tanzim edilen kanunlarla teminat altına alınmıştır.

III- SOSYAL FAALİYETLERİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Sendikaların sosyal faaliyetlerine ilişkin mevzuat milletlerarası alanda, Milletlerarası Çalışma Teşkilatının (ILO) Sendika Hürriyeti ve Sendika Hakkının korunmasına dair 87 sayılı Sözleşmenin 3. Maddesinde şöyle tanzim edilmiştir: “İşçi ve işveren kuruluşları, tüzük ve yönetmeliklerini, yönetim ve faaliyetlerini düzenlemek, temsilcilerini serbestçe seçmek ve çalışma programlarını tespit etmek hakkına sahiptirler. Kamu makamları, bu hakkı sınırlayacak ya da bu hakkın meşru bir biçimde kullanılmasına engel olacak nitelikte her türlü müdahaleden kaçınmalıdırlar”.

Söz konusu sözleşmenin muhtevassından da anlaşıldığı üzere sendikalar serbestçe temsilcilerini seçebilecekler, yönetim ve faaliyetlerini istedikleri gibi düzenleyebileceklerdir. Bu faaliyetlerin neler olacağı belirtilmemekle beraber, bunların seçimi tamamen tüzel kişiliğe bırakılarak, belirlenen faaliyetlere bir sınırlama getirilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Bunun için Kamu makamları meşru bir mazeret olmaksızın bu tür faaliyetlere hiçbir şekilde müdahalede bulunamayacaktır.

Ancak işçi ve işveren sendikalarının Milletlerarası Çalışma Teşkilatı tarafından 1948 yılında kabul edilen 87 sayılı Sözleşmesinde sendikaların, öngörülen hakları kullanırken, mensup oldukları ülkelerdeki geçerli milli mevzuatlara da uygun hareket etmek durumunda oldukları belirtilmiştir. Hiç şüphesiz milli mevzuatlarda sendikaların faaliyetlerinde kamu yararı, kamu düzeni gibi düşüncelerle bazı sınırlamalara gidilmesi mümkün ise de, bu sınırlamaların demokratik ilkelere aykırı, söz konusu sözleşmede belirtilen hak ve hürriyetleri

---

¹⁸ ARICI Kadir; “Türkiye’de Sendikaların Sosyal Güvenlik Fonksiyonları” , Haziran-1993, s. 20.

ortadan kaldırmaya müsait veya bu hürriyetlerin kullanılmasına imkân vermeyecek nitelikte olmaması gerekmektedir.

1- SOSYAL FAALİYETTE BULUNMANIN HUKUKİ DAYANAĞI

Milletrarası Çalışma Teşkilatı Sözleşmeleri ve diğer uluslar arası hukuki belgeler açısından sendikaların serbestçe kurulması ve faaliyetlerini serbestçe yapabilmeleri milletlerarası seviyede hukuki dayanaklara kavuştuğu gibi bu hürriyet milli düzeyde de 1961 ve 1982 Anayasalarında ve bu anayasalara bağlı olarak çıkarılan 274, 2821 ve henüz 07.11.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6356 sayılı Kanunlarda kaynağını bulmuştur.

A- 1961 ve 1982 Anayasası

1924 Anayasası 70. Maddesi herkese dernek kurmayı bir temel hak olarak düzenlemiştir. Dernek kurma hakkından yararlanmak isteyen işçiler, “İstanbul Umum Amele Birliği”, “İstanbul Tesevüt ve Teavün Cemiyeti” ve “Amele Teali Cemiyeti” adlarıyla cemiyetler kurmuşlardır. Ancak idare makamları 1925 yılında çıkardıkları “Takriri Sükûn” Kanunuyla işçilerin teşkilat kurmasını yasaklamışlardır.¹⁹ 1936 tarihinde “İşçi Kanunu” kabul edilmiş ancak işçilere teşkilatlanma hakkı tanınmamıştır. 1938 tarihinde dernekler kanunu kabul edilerek sınıf esasına dayanan cemiyet kuruluşlarına müsaade edilmemiştir. Çalışma hayatındaki olumsuzluklar ve yasaklar sendikal hareketleri ve faaliyetlerini engellemiştir.²⁰

Türkiye’de ilk defa, işçi ve işverenlerin sendika kurabilmelerine ve faaliyette bulunabilmelerine imkân veren “İşçi ve İşverenleri Sendikası ve Sendika Birlikleri Hakkındaki” 5018 sayılı kanun 20 Şubat 1947 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. 5018 sayılı Sendikalar Kanununa göre; sendika kurma hakkı, toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi, uyuşmazlıklarda hakem kurullarına başvurma gibi hususlarla sendikaların, tüzel kişi olarak genel hükümlere göre sahip oldukları yetkilerden başka; hastalık, işsizlik, sakatlık ve ölüm

¹⁹ ÇELİK Nuri; Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı, Basisen, 1998, s.90; SÜLKER Kemal; Dünyada ve Bizde Sendikacılık, İstanbul-1966, s. 151.

²⁰ ÖZKAPLAN Nurcan; Sendikalar ve Ekonomik Etkileri, Türkiye Üzerine Bir Deneme, Kavram Yayınları, İstanbul, Haziran- 1994, s.95; TU, Adnan; “Türkiye’de Sendikaların Kooperatifçilik Faaliyetleri”, TÜHİS, C. 11, s. 10, Ağustos-1989, s.24,25.

hallerinin vukuunda yardımlaşma sandıkları kurma; üyelerinin yararına kullanmak amacıyla sağlık ve spor tesisleri yapma; kurs ve konferanslar tertipleme; üyelerine yönelik eğitim çalışmalarında bulunmak; üretim, tüketim, kredi ve yapı kooperatifleri kurma²¹ şeklinde faaliyetlerde bulunulabileceği belirtilmiştir(5018 s. K. md.4).

5018 sayılı Kanunun kabulünden sonra irili ufaklı birçok sendika kurulmuş, ancak sendikalara grev hakkı tanınmadığından uygulamada sendikalar dernek olma özelliğinden ileriye gidememiş ve gelişememişlerdir.²² Ayrıca Kanun sendikaların sosyal faaliyetlerinden olan kooperatifçilik faaliyetlerini tamamen serbest bırakmamıştır. Bir taraftan faaliyette bulunma şeklini sınırlarken, diğer taraftan faaliyet alanını daraltarak sadece üretim, tüketim, kredi ve yapı kooperatiflerinin kurulmasına yardımcı olma yetkisi tanınmıştır.²³

Gerçekten Kanun bu dönemde sendikalara, sosyal faaliyette bulunma hakkı sağlamıştır.(5018 s. K. md.4).Bunlar yukarıda ifade edildiği gibi hastalık, işsizlik, sakatlık ve ölüm hallerinin vukuunda yardımlaşma sandıkları; sağlık ve spor tesisleri yapma; üyelerine hukuki yardımda bulunma; kurs ve konferanslar tertipleme, üyelerine yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunma ve sınırlı da olsa kooperatifçilik faaliyetlerinde bulunabilmek olarak yer bulmuştur.

Bu dönemde sınırlı da olsa sendikacılık hareketinin kanuni güvenceye alınması ve çok partili sisteme geçilmesi neticesinde zamanın hükümetleri batılı devletlerle ikili ilişkilere girmişler; bu ilişkiler neticesinde elde ettikleri maddi yardımların bir kısmının işçi eğitimi faaliyetlerine ayrılması gerekli görüldüğünden²⁴ 1954 yılından itibaren hükümetler yardım şeklinde aldığı maddi kaynakların bir kısmını işçilerin eğitim faaliyetlerine ayırarak, seri seminerlere başlamışlardır. O günkü adıyla Çalışma Bakanlığı ile İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun önderliğinde yapılan bu seminerlere "işçi eğitimi" adı verilmiştir.²⁵ Söz konusu bu kurumlar "işçi eğitimi" seminerlerini 1961 yılına kadar sürdürmüşlerdir.

²¹ SÜLKER Kemal; Türkiye Sendikacılık Tarihi, Bilim Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ocak - 1987, s. 58; ÖZKAPLAN Nurcan; a.g.e., s. 95 ; TALAS Cahit; Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi Yayınevi, İstanbul, Şubat - 1992, s. 128.

²² TUNA Orhan ; Toplu İş Sözleşmesi Düzeninin İktisadi ve Sosyal Tesirleri, Ankara-1969, Yayın No DPT 745-SPD 181, s.51. ; TUNÇOMA Kenan ; İş Hukuku, II, İstanbul-1985, s.40.

²³ GEREK Nüvit; a.g.t.,30.; TUĞ Adnan; "a.g.m", s.12.; TOKOL Aysen; a.g.t., s.86. ; SUNAR K. S.; Türk Sendika Hukuku, Ankara 1954, s.141.

²⁴ TÜRK-İŞ 9. Genel Kurul Çalışma Raporu, Türk-İş Yayınları No.77, Ankara-1973, s.670

²⁵ ZADİL Ekmel ; "İşçi Sendikalarının Eğitimi", Sosyal Siyaset Konferansları, 7. Kitap, İstanbul-1955, s.122.

a-1961 Anayasası

Türk sendikacılığı için 1961 Anayasası yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Gerçek anlamda sendika kurma hakkı ve hürriyeti 1961 Anayasasının kabulünden sonra meydana gelmiştir. Bundan sonra fiiliyatta toplu pazarlık sistemi bütün yönleriyle işlerliğe kavuşmuştur.²⁶

1961 Anayasasının 46. maddesi 1971 yılındaki değişiklikten önce sendika hakkını tüm “çalışanlara” tanımıştı. “Çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptir”(1961 AY. md. 46). Anayasa hükmünden anlaşıldığı üzere sendika hakkı sadece işçilere değil tüm çalışanlara verilmiştir.²⁷

1961 Anayasasının “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” başlığı ile tanzim edilen bölümünün 51. Maddesinde, “Devlet kooperatifliğinin gelişmesini sağlayacak önlemleri alır” hükmü ile iktisadi ve sosyal bakımdan güçsüz olan kişilerin ve grupların ekonomik durumlarını korumak ve geliştirmek amacıyla kooperatiflerin kurulması ve faaliyette bulunması düzenlenmiştir.²⁸ Bu düzenleme ile Anayasa koyucu devlete kooperatifliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alma görevi yüklemiştir.

b- 1982 Anayasası

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile, bu tarihten itibaren Türk endüstriyel ilişkiler sistemine bir süre ara verilmiş ve bu geçici süre içerisinde sendikal faaliyetlerin bütünü askıya alınmıştır.²⁹

Buna karşılık Kurucu Meclis olan Danışma Meclisi tarafından kabul edilen ve Referandumla yürürlüğe giren 1982 Anayasasının kabulüyle, toplu pazarlık sisteminde yeni bir döneme girilmiş ve bunu 1983 tarihinde kabul edilen 2821 ve 2822 s. K.'ların yürürlüğe girmesi takip etmiştir.

²⁶ AYDIN, Mesut; Anayasa Mahkemesi Kararlarında Sendika Özgürlüğü, TÜHİS, Şubat-Mayıs 2006, s.1.

²⁷ 1971 yılında 1961 Anayasasında yapılan değişiklikle “çalışanlar” ifadesi yerine “işçiler” ifadesi getirilerek kapsam daraltılmıştır. 22.09.1971 tarih ve 13964 sayılı Resmi Gazete

²⁸ TUĞ Adnan; “a.g.m.” s.13; TOKOL Aysen; “a.g.t.” s.87; ÇELİK Nuri; Sendikalar...a.g.e. s.344.

²⁹ İŞVEREN Dergisi; “Türkiye’de Endüstriyel İlişkiler Sistemi”, Cilt XXV, 9 Haziran 1987, s.3,4.; ERSİNADIM, Hamza; Türkiye’de % 10 Barajını Aşan İşçi Sendikalarının 1963-1983 Devresi ile 1983 Sonrası Ana Tüzüklerinin Mukayeseli Analizi, Kamu-İş, Ankara-1990,s.18.

1982 Anayasası Sendika kurma hakkını 51, Sendikal faaliyet hakkını 52. Toplu İş Sözleşmesi Hakkını 53, Grev Hakkı ve Lokavtı 54. Maddelerinde düzenlenmiş; daha sonra 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla 52. Madde yürürlükten kaldırılmış, 53. Maddeye bir fıkra eklenmiş^(*); bu maddelerden “sendikal faaliyet” başlığı altında 52. maddeyle düzenlenen; sendikalara siyasi faaliyette bulunma, gelirlerinin ve giderlerinin nasıl düzenleneceği ve nerede muhafaza edilecekleri konusundaki bazı yasaklar ve emirler, 4121 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

Müteakiben 03.10.2010 tarih ve 4709 sayılı Kanunla 1982 Anayasası'nın 51. Maddesi değiştirilmiş, bu değişiklikle Memurlar ve Kamu Görevlilerine verilen ve dernekten ibaret Sendika hakkını kuvvetlendirmek için önceki halinde sadece işçiler için sonuç üreten olan Sendika kurma hakkı, “çalışanlar” olarak değiştirilmiş, böylece kamu görevlilerinin'de sendikal özgürlüğünün sınırları genişletilmiştir.

Ancak belirtmek gerekir ki bu maddelerin içinde doğrudan sendikaların sosyal faaliyetlerini düzenleyen münhasır bir madde bulunmamaktadır. Fakat gerek 51 ve gerekse 53. maddelerin her ikisinde yer alan hükümlerden Anayasanın bu konuyu düzenlediğini söyleyebiliriz. Nitekim böyle anlaşıldığı için 2821 s. S.K.'nin 33.Maddesi tam da bu başlık altında 1982 Anayasasındaki ilkelere uygun olarak ekonomik ve sosyal faaliyetler, sendikaların görevi olarak düzenlenmiştir.

12 Eylül 2010 tarihinde referandum yoluyla 5982 sayılı Kanun'la Anayasa'da yapılan değişikliklere kadar Türk Çalışma Hayatı bu yasal çerçevede oluşmuştur.

c. 12 Eylül 2010 Referandumu (5982 sayılı Kanun) ile Anayasada Yapılan Düzenlemeler

12 Eylül 2010 Referandumu ile 5982 s. Kanunla Anayasa'da yapılan değişiklikler esasen öteden beri işçiler açısından var olan sendika özgürlüğü ve toplu sözleşme hakkı bakımından yeni bir şey getirmiş değildir. Yeni olan, bu hakkın memurlar ve kamu görevlileri açısından da -her ne kadar grev hakkını içermese de- Anayasal güvenceye kavuşturulmuş olmasıdır.

1982 Anayasası'nın “sendika kurma hakkı” başlıklı 51. Maddesinin 4. Fıkrasındaki “aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz” ifadesi, 5982 sayılı Kanun'un 4. Maddesi

^(*) Eklenen fıkra ile Memur Sendikacılığına ve kamu görevlilerinin Sendikaları marifetiyle idari ile toplu görüşme yapabilmelerinin önü açılmıştır.

Kamu-İş; C:12, S:4/2012

ile yürürlükten kaldırılmıştır. “Toplu iş sözleşmesi ve toplu sözleşme hakkı” başlıklı 53. Maddenin 3. ve 4. Fıkraları ise Kanun’un 6. Maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bunların yerine “memurlar ve diğer kamu görevlileri, toplu sözleşme yapma hakkına sahiptirler” fıkrasının yanında “toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar kamu görevlileri hakem kuruluna başvurabilirler. Kamu görevlileri hakem kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir.” ve “toplu sözleşme hakkının kapsamı, istisnaları, toplu sözleşmeden yararlanacaklar, toplu sözleşmenin yapılma şekli, usulü ve yürürlüğü, toplu sözleşme hükümlerinin emeklilere yansıtılması, kamu görevlileri hakem kurulunun teşkili, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar kanunla düzenlenir.” Fıkraları, Memur Sendikacılığını Anayasa’nın hükmü haline getirmiştir.

“Grev hakkı ve lokavt” başlıklı 54. Maddenin 3. fıkradaki “grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikaların kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddi zarardan sendika sorumludur.” ifadesi ile 7. fıkradaki “siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verimi düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.” ifadesi, 5982 Sayılı Kanunun 7. Maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Bununla birlikte belirtmek gerekir ki yukarıda ifade edilen ve Anayasanın 51, 53 ve 54 üncü maddelerinde yapılan değişiklikler, münhasıran Kamu görevlilerine toplu sözleşme yapma hakkını veren düzenlemelere matuf yapılan değişiklikler olup, sendikaların sosyal faaliyetleriyle ilişkili değildir.

B- Yürürlükteki Diğer Mevzuata Göre

Ülkemizde sendikalarla ilgili ilk kanuni düzenleme daha öncede belirtildiği gibi 1947 yılında yapılmıştır. Ancak sendikaların gerçek anlamda varlık göstermeleri ve gelişmeleri 1961 anayasasının kabulü ile ve bu anayasaya uygun olarak düzenlenen 274 sayılı Sendikalar Kanunu döneminde gerçekleştirilmiştir.

a- 274 sayılı Kanun

274 s. S.K.’nun 14. maddesinde sendikaların serbestçe yapabilecekleri faaliyetleri düzenlemiştir. Sendikaların mesleki faaliyetlerinin dışındaki sosyal ve ekonomik faaliyet çeşitlerini sırası ile şu şekilde ifade edebiliriz.

- Kooperatifçilik faaliyetleri (md.14/1-j)
- Yatırım faaliyetleri (md.14/1-j)
- Yardımlaşma sandıkları (md.14/1-g)

- Mesleğin müşterek menfaatlerinden doğan hususlarda dava hakkı (md.14/1-e)
  - Üyelerini ve mirasçılarını temsilen dava açması (md.2/1)
  - Adli yardımda bulunmak (md.14/1-d)
  - Eğitim faaliyetleri (md.14/1-i)
  - Araştırma, inceleme faaliyetleri (md.14/1-ı)
  - Siyasi faaliyetler (md.16)
  - İktisadi ve sosyal nitelikli kurullara katılma (md.14/1-f)
  - Milletlerarası kuruluşlara katılma. (md.14/1-f)
- gibi faaliyetlerdir. Bu faaliyetler aşağıda hem yasal çerçeve hem de doktriner açıdan değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

aa- Sendikaların Kooperatifçilik Faaliyetleri

Kooperatifler, maddi imkanları yetersiz olan kişilere iktisadi durumlarını kendi kendine yardım metoduyla düzeltme imkanı sağlamakla beraber ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli rol oynadıklarından anayasa koyucu devlete, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alma görevi yüklemiştir (AY. md. 51). Ayrıca aynı gerekçeyle kanun koyucu 274s.K'la Sendikaların kooperatif faaliyetlerinde bulunmasına imkan sağlamıştır. (274 s. S.K. md. 14/1-j)

Sendikalar bu olumlu ortam içerisinde kooperatifçilik faaliyetlerine gereği gibi önem vererek üyelerin ekonomik ve sosyal seviyelerinin yükseltebilirler. Birtakım ihtiyaçlarını daha kaliteli ve daha ucuza temin edebildikleri gibi mesken, konut gibi önemli problemlerini daha kolay giderebilirler.³⁰ İşte bu amaçla 274 s. K., sendikalara bizzat kooperatif kurma imkanı sağlamıştır. Ancak sendikaların kooperatif kurup kuramayacağı konusunda 1969 yılında yürürlüğe giren 1163 s. Kooperatifler Kanunu'nun 1. ve 9. Maddeleri nedeni ile doktrinde ve uygulamada birtakım tereddütler yaşanmıştır.³¹

³⁰ ARICI Kadir; "a.g.m.", s.21.

³¹ 1163 sayılı kooperatifler kanununun 1. Maddesinde "tüzel kişiliği haiz olmak üzere, ortakların belirli ekonomik çıkarlarını ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet yoluyla sağlayıp kurmak amacıyla gerçek ve tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli, teşekküller" olarak kooperatiflerin tanımını yapmıştır. Kanunun madde metninden de anlaşılacağı üzere kooperatif kurabilecek gerçek ve tüzel kişiler tek tek belirtilmiş ancak bunlar arasında "Sendikalardan" söz edilmemiştir. Yine aynı kanunun 9. maddesinde "özel idareler, belediyeler, köyler gibi kamu tüzel kişileri ile cemiyetler ve dernekler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve kooperatifler amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflerin kurulmasına yardımcı olur, önderlik eder ve ortak olabilirler" demek suretiyle kooperatif kurabilecek tüzel kişilerin sınırını belirlemiştir. Özel hukuk tüzel kişileri olarak yalnızca cemiyet ve derneklere kooperatifler kurma yetkisi tanınmış yine sendikalardan bahsedilmemiştir. İşte bu iki maddede de sendikalardan kurucu olarak bahsedilmemesi bu konuda tereddütler oluşarak, tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Bkz. GEREK Nüvit; a.g.e. s.88.

Ancak bu tereddütlerin yaşanmasına rağmen genel olarak sendikaların bizzat kooperatif kurabileceği kabul edilmektedir.³²

bb- Sendikaların Sınai ve İktisadi Alanlara Yatırım Yapması

Sendikaların üyelerine ekonomik ve sosyal açıdan yararlı olabilmeleri büyük ölçüde mali yönden güçlü olmalarına bağlıdır. Yeterince güçlü olmayan sendikaların toplu pazarlıklarda başarılı olmaları beklenemez. Sendikaların ana gelir kaynakları üye aidatlarıdır. Üye aidatları ile birlikte ek gelir kaynakları sağlama ve üyelerine daha yararlı olabilmek düşüncesi, sendikaları yatırım faaliyetlerine yöneltmiştir.

Bu düşünce ile ülkemizde kanun koyucu ilk defa sendikalara, yatırım faaliyetlerinde bulunma hakkını 29.07.1970 tarihinde çıkarılan 1317 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeyle 274 sayılı Kanunun 14. Maddesinin 1. bendinin (j) fıkrasında, “üyeleri için kooperatifler kurulmasına çalışmak ve bu gibi teşebbüslere yardım etmek, veyahut bizzat kooperatifler kurmak, veyahut nakit mevcudun %30’undan fazla olmamak ve ilgisine göre en çok üyesi bulunan işçi ve işveren konfederasyonunun muvafakatını almak kaydıyla sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırım yapmak” şeklinde tanzim edilmiştir. Ancak bir süre sonra söz konusu kanunun ilgili maddeleri ile sendikalara yatırım yapma faaliyetlerine imkan veren madde hükümlerinin Anayasaya aykırılığı ileri sürülerek iptali istenmiştir.

Anayasa Mahkemesinin konuya dair kararının sonucunda 274 sayılı Kanunun 14. maddesinin j fıkrası değiştirilmiş fıkra “üyeleri için kooperatifler kurulmasına çalışmak veya bu teşebbüslere yatırım yapmak veyahut bizzat kooperatifler kurmak, veyahut nakit mevcudun %30’undan fazla olmamak kaydıyla sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırım yapmak” şeklini almıştır.

Bu düzenlemeyle bir taraftan işçi sendikaları ekonomik yönden güçlendirilmek istenmiş, diğer taraftan da sendikalarda biriken fonların belli bir yüzdesini yeni bir kaynak olarak yatırımlara aktarmak suretiyle ülke ekonomisine katkıda bulunmaları amaçlanmıştır. Gerçekten söz konusu Anayasa Mahkemesinin Kararında belirtildiği

³² IŞIK Rüşan; İşçi Sendikasının Faaliyetlerinin Hukuksal Çerçevesi, Ankara 1977, s.87
POROY Reha- TEKİNALP Ünal- ÇAMOĞLU Ersin; Ortaklıklar Hukuku, Adi Ortaklık- Ticaret Ortaklıkları-Ticaret Ortaklıkları ve Kooperatifler, İÜY 1769 HFY 392, İstanbul 1972, s.688-689.;GEREK Nüvit; a.g.e., s.37; TOKOL Aysen; “a.g.t.”, s.88; TU/Adnan; “a.g.m.” s.14.

gibi sendikaların etkin bir şekilde faaliyette bulunabilmeleri yeterince güçlü olmalarına bağlıdır. Sendikalar ancak bu şekilde mesleki mücadele araçlarından olan uzun grevlere dayanabilir ve başarılı olabilirler. 274 sayılı S.K.'nın 22. maddesinde sendika gelirlerinin üyelerinden alacakları aidatlardan kanuna göre yapabilecekleri faaliyetler ile eğlence, mûsamere ve konser gibi sosyal faaliyetlerden sağlanacak gelirlerden, bağışlardan, mameleklerinin gelirlerinden oluşacağı belirtilmiştir. Hiç şüphesiz sayılan gelir kaynakları arasında üyelerden alınan aidatlar en önemli kısmı oluşturmaktadır. Bunun dışında kanunla getirilen düzenleme ile sınai ve iktisadi alanlara yatırım yaparak sendikalar değişik ve önemli gelir kaynaklarına kavuşabilmeleri amaçlanmıştır.

cc- Sendikaların Yardımlaşma Sandıkları Kurması

1961 Anayasasının kabulü ile, kişinin siyasi hürriyetleri kadar sosyal ve ekonomik hakları bakımından da yeni bir çığır açılmıştır.³³ 1961 Anayasasının 48'inci maddesinde "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir; bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak devletin ödevlerindedir" hükmü yer almıştır.

274 s. S.K.'da, kamunun hizmetlerini tamamlar nitelikte sendikalara, bir takım sosyal güvenlik hizmetlerinde bulunmalarını mümkün kılan düzenlemeler yapılmıştır.

Sendikalar hastalık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik, ölüm ve benzeri riskler karşısında; evlenme, doğum gibi sosyal hallerin vukuunda, grev gibi mesleki mücadele esnasında ve benzer hallerde, üyelerine yardımcı olabilmek amacıyla yardımlaşma sandıkları kurabilecekleri; bununla beraber sigorta mukaveleleri akdedebilecekleri 274 s. S. K'nun 14. maddesinin 1. bendinin (g) fıkrasında düzenlenmiştir.

Sendikaların oluşturabilecekleri tasarruf ve yardımlaşma sandıkları veya ek sosyal güvenlik sandıkları, mesleki teşekkülün bünyesinde olabileceği gibi, hukuki niteliği açısından "tesis" veya şirket biçiminde ve mesleki teşekkülün dışında, kendi tüzel kişiliğine sahip olarak da kurulabilir. Şüphesiz yol gösterici ve temenni şeklinde düzenlenen söz konusu bu hususların gerçekleştirilmesi sendikaların ekonomik güçleri ile doğru orantılıdır.³⁴

³³ TALAS Cahit;" Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Haklar", Türkiye'de İnsan Hakları, A.Ü.H.F. Yayınları No: 256, Ankara-1970, s. 223-224.

³⁴ IŞIK Rüçhan; a.g.e., s.87-88

Bu açılardan günümüzde, sosyal güvenlik kuruluşlarının güçlenip gelişmesiyle etkinliği ve önemi azalan “yardımlaşma sandıkları” sendika üye bağlılığını arttırdığı ve sosyal dayanışmayı temin ettiği için, önemli bulunmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre Sosyal güvenlik sistemlerinin yetersiz olduğu ülkemizde sendikaların geliştirecekleri ek sosyal güvenlik araçları yararlı ve fonksiyonel olabilir. Bilhassa mesleki mücadele araçlarının en önemlilerinden biri olan grevin yardımlaşma sandıkları ile oluşturulacak fonlarla desteklenmesi sendikaların vazgeçemeyecekleri en önemli faaliyetlerdendir.³⁵ Ayrıca sendikalar, yukarıda ifade edilen faaliyetleri yürütürken, yapacakları toplu iş sözleşmeleri ile işverenleri işyerleri veya işletme düzeyinde sosyal güvenlik organizasyonuna yöneltmek imkanını elde edebilirlerse, üyesi işçilerin sosyal güvenliklerine mevcut olanlara ek olarak ciddi katkı sağlayabileceklerdir.³⁶

dd- Sendikaların Mesleğin Müşterek Menfaatlerinden Doğan Hususlarda Dava Açma Hakkı

Sendikalar tüzel kişi olarak taraf ve dava hakkına sahiptirler. Mevzuattan, toplu iş sözleşmesinden doğan haklarla birlikte “mesleğin müşterek menfaatlerden doğan hususlarda da davaya ve bu münasebetle açılan davadan dolayı husumete ehildirler. (247 s. S. K. Md. 14/1-e) Sendikaların mesleğin müşterek menfaatleri sebebiyle dava hakkını elde etmeleri gelişmiş batılı ülkelerde mahkeme içtihatlarıyla olduğu halde, Türk hukukunda yasama yoluyla gerçekleşmiştir.³⁷ Mesleki menfaatlerin ihlalinde, dava hakkı Fransa’da ve İsviçre’de mahkeme içtihatlarıyla tanınmıştır. Türk hukukunda ise mesleğin müşterek menfaatlerinin ihlalinde dava açma hakkı ilk defa 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun’da tanzim edilmiştir(md.4-E). Aynı şekilde

274 sayılı S.K’nu da "mesleğin müşterek menfaatlerinden doğan hususlarda” dava açma hakkını kabul etmiştir(md.14/1-e).

³⁵ TUNCAY A. Can; “Sendikaların Faaliyetlerinin ...a.g.m.” s.7.

³⁶ ARICI Kadir; “a.g.m.”, s.21. Bununla birlikte 274 sayılı Kanun döneminde farklı düşünülmüş olabilir belki ama bugün ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi dışında, sosyal güvenlik, kamu eliyle sağlanmaktadır. Bu açılardan hem organizasyonu hem aktüeryal denge hesapları bakımından oldukça karmaşık ve çetrefilli olan uzun vadeli sigorta sistemlerini Sendikalardan beklemek ne makul ne de mümkündür. Bu açılardan sendikaların sosyal güvenlik alanına dair faaliyetlerini sınırlı ve basit olanlara ilişkin olarak kabul etmek gerekmektedir.

³⁷ POSTACIOĞLU İlhan E.; Medeni Usul Hukuku Dersleri, 1911 sayılı kanuna göre yazılmış, 6. Bası, İÜY 1986 HFY 443, İstanbul 1985, s.192.

Gerçekten endüstrileşme ile birlikte toplum hayatındaki gelişmeler ve mesleki alandaki birleşmeler toplu çıkarların korunmasını yararlı, hatta zorunlu hale getirmiştir. Burada korunan menfaat bir veya birden fazla sendika üyesinin kişisel menfaatleri olmayıp mesleğin müşterek menfaatleridir. Klasik usul hukuku ilkelerine göre dava açabilmek için bir hakkın bulunması ve bunun birine ait olması gerekir. Kolektif menfaatlerde hakkın varlığı kabul edilse bile bu belirli bir kişiye bağlanamamaktadır. Ancak toplum hayatındaki yaşanan değişim, kolektif menfaatlerin himayesi mevzuunda dava hakkının doğumu için, hakkın mevcudiyeti şartı aranmayacaktır.³⁸

ee- Sendikaların Üyelerini ve Mirasçılarını Temsilen Dava Açması

Sendikalar, 274 s. S.K.'na göre işçi sayılanların, işverenlerle aralarındaki iş ilişkisini doğuran akitlerden (274 s. S.K. 2/1) doğan haklarıyla, sigortaya ilişkin haklarını konu edinen davalarda üyelerini ve mirasçılarını (yazılı başvuruları üzerine) temsilen davaya ve bu münasebetle açılan davadan ötürü husumete ehildirler(274 s. S.K md. 14/1-e).

Kanun koyucu burada sendikanın işçiye oranla daha iyi imkanlarla mücehhez olduğunu, bundan dolayı işçinin hakkını daha iyi savunabileceği ihtimali üzerinde durarak; işçinin bundan dolayı ücret kaybına uğramaması, işinin tehlikeye girmemesi amacıyla, işçinin haklarının en iyi sendika tarafından savunulmasının daha isabetli olacağı düşüncesiyle bu düzenlemeyi yapmış görünmektedir. Bu halde sendika bu temsil görevini kabul etmekle, savunma görevini kabul etmiş demektir. Bundan dolayı sendika isterse kendi avukatlarıyla veya dışarıdan ücretle tutacağı avukatlarla temsil görevini yerine getirecektir. Ancak bu temsil görevinin yerine getirilmesinin iki şartı vardır. Bunlardan biri 274 s.S.K.'nun 2. Maddesinin birinci bendinde sayılan akitlerden veya sigortadan doğmuş olması. İkincisi ise üyenin veya mirasçıların, sendikaya yazılı olarak başvurmuş olmalarıdır.³⁹ Üye yukarıda ifade edilen akitlerden doğan hakların ihlalinde dava açıp kendisi takip edebileceği gibi, bu davanın takibini üyesi olduğu sendikadan da talep edebilmesidir. Burada önemli olan husus ihlal edilen hakkın, işçi ve işveren arasında mevcut bir hizmet akdinden(274 s. S.K. md.2/1) veya sigortadan doğmuş olmasıdır (274 s. S.K. md 14/1-e). Burada bir başka önemli

³⁸ POSTACIOĞLU İlhan E. ; a.g.e. s.194; IŞIK Rüçhan; a.g.e. s.106.

³⁹ TUNCAY A. Can; "Sendikaların Faaliyetlerinin...a.g.m." s.8; IŞIK Rüçhan; a.g.e. s.107-108.

Kamu-İş; C:12, S:4/2012

olan husus ta, sendikali üyenin ölümü halinde, üyenin mirasçılara da bu hakkın verilmiş olmasıdır. Bu düzenleme şüphesiz üyenin geride bıraktığı ve geçindirmeyle yükümlü olduğu mirasçıların yararına tanzim edilmiştir.

Buradaki temsil yetkisi hakkında doktrinde görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre buradaki temsil yetkisi iradidir.⁴⁰

Doktrindeki diğer bir görüşe göre buradaki temsil yetkisi "kanuni temsil" yetkisi niteliğindedir.⁴¹ "kanuni temsil yetkisi Avukatlık K. Hükümlerine göre sendikaya veya avukatına mutlaka vekalet verme zorunluluğunun ortadan kaldırıcı nitelikte olduğundan daha pratik ve amaca uygun olacaktır. Buna göre temsil yetkisi sadece üyenin yazılı müracaatı üzerine başlayabilecektir.

"Yargıtay'ımızda Sendika avukatının işçi adına değil, işçiyi temsilen sendika adına dava açılabilceğini, böyle bir dava sonucu mahkemece hükmedilen vekalet ücretinden işçinin sorumlu tutulamayacağına karar vermekle⁴² Kanuni temsil görüşünü kabul etmiş olmaktadır.⁴³

ff- Sendikaların Üyelerine Adli Yardımda Bulunması

Sendikalar, üyeleri veya mirasçıları için temsile ait dava ehliyetinden başka, adli yardımda da bulunabilirler. 274 s. S. K.'nun 14. maddesinin (1.) bendinin (d) fıkrasına göre sendikalar "çalıştırmayı doğuran hukuki münasebetle ilgili hususlarda sosyal sigortalar, emeklilik ve benzeri hakların kullanılmasıyla ilgili olarak üyelerine ve mirasçılara adli yardımda..." bulunabilirler. Masrafları sendikalarca tutulan avukatlar da dahil olmak üzere, mütalaa alma ve mütalaa verme gibi hususlar bu faaliyetlerin kapsamı içerisine girmektedir.⁴⁴ Sendikalar, bu tür faaliyetlerde bulunmak suretiyle üyelerin sendikaya bağlılığını pekiştireceklerdir.

gg- Sendikaların Eğitim Faaliyetleri

1961 yılına kadar o günkü ismiyle Çalışma Bakanlığı ile İş ve İşçi Bulma Kurumunca yürütülen işçi eğitimi projeleri seminerleri 8

⁴⁰ IŞIK Rüçhan; a.g.e. s.112-113.

⁴¹ TUNCAY A. Can; "Sendikaların Faaliyetlerinin...a.g.m.", s.8.

⁴² Yarg. 3. HD, 23.09.1975, E. 5428 K. 4482 (GHU 1976, Sen. K. 14. No:1).

⁴³ TUNCAY A. Can ; "Sendikaların Faaliyetlerinin...a.g.m.", s.9.

⁴⁴ EYRENCİ Öner; "a.g.t.", s.237.

Ocak 1962 tarihinden itibaren Türk-İş'e devredilmiştir. Bu tarihten itibaren Türk-İş'in eğitim ve araştırma faaliyetleri gelişmiş ve böylece üst kuruluş olarak temsil ettiği kesimin eğitilmesi sorumluluğunu üstlenmiştir. Böylece bu tarihten itibaren Türk-İş bünyesinde kurulan eğitim ve araştırma müdürlüğü birimleri vasıtasıyla eğitim ve araştırma faaliyetleri sürdürülmüştür. İşçi sendikaları 1969 yılına kadar eğitim birimlerini oluşturamamışlardır. 1969 yılından sonra bir iki işçi sendikası eğitim projesini hayata geçirmeyi planlamışsa da esas itibarıyla başarılı faaliyetlerde bulunamamışlardır. Ayrıca 1966 yılında faaliyete geçirilen "Türk-İş sendikacılık koleji", sendikal eğitimin gelişimi üzerinde müspet etkiler bırakmıştır. Ancak 1970' den sonra ideolojik sendikacılık hareketlerinin başlaması ile Türk işçi sendikaları arasındaki birlik bozulmuş ve "Türk-İş koleji" de kapatılmıştır.⁴⁵

Bilindiği gibi sendikaların gücü kanun desteğinden daha ziyade üyeler arasındaki bağlılık, dayanışma ve mücadele azmi ile ölçülebilir.⁴⁶ Bunun için güçlü bir sendikanın oluşmasında da eğitim faaliyetleri en önemli araçtır. Ancak sendikalar için bu kadar önem taşıyan ve varlıklarının devamı için olmazsa olmaz hükmünde olan eğitim faaliyetlerinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi ve bu şekilde hedefe ulaşabilmesi için hukuki çerçeveye de ihtiyaç vardır. İşte kanun koyucu bu amaçla 274 s. K. ile sendikalara çok geniş bir hukuki ortam hazırlamıştır.

274 s.S. K., sendikalara "işçilerin veya işverenlerin mesleki bilgilerini arttıracak milli tasarruf ve yatırımın gelişmesine ve reel verimliliğin çoğalmasına hizmet edecek veya genel kültürlerini geliştirecek kurs ve konferanslar tertiplemek, sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basımevi ve benzeri kültürel tesisler kurmak, işçilerin boş zamanlarını iyi ve nezih bir şekilde geçirmeleri için imkanlar sağlamayı..." (274 s. S.K. md.14/1-i) görev olarak vermiştir. Çünkü aynı Kanununun 14. maddesinin 3. bendinde "Bu Kanuna göre kurulan işçi teşekkülleri, gelirlerinin en az yüzde beşini, üyelerinin bilgi ve kültür seviyelerini yükseltmek için kullanmak zorundadırlar," hükmü yer almaktadır.

Kanunun ifadesinden de anlaşılacağı üzere kanun koyucu sendikaların faaliyetleri içerisinde sadece eğitim faaliyetlerine zorunluluk şartı getirmiştir. Bu da gösteriyor ki kanun koyucu sendikaların eğitim faaliyetlerine daha fazla önem vermek suretiyle sendikaları

⁴⁵ ZAIM Sabahattin; "Sosyal Siyaset Sahasında Üniversite - Sanayi İşbirliği", Sosyal Siyaset Konferansları, 35,36 Kitaplar, İstanbul-1986,s.301

⁴⁶ KUTAL Metin; "Türk Sendikalar Hukukunda Çözüm Bekleyen Sorunlar", İktisat ve Maliye Dergisi, C.35, S.8, Kasım 1985, s.342.

eğitim faaliyetlerine zorlamıştır. Ayrıca kanun koyucu, sendikaların, eğitim, kütüphane ve spor tesisleriyle mesleki eğitim ve toplantıları için gerekli olan menkul ve gayrimenkul mallarının haczedilemeyeceğini, vergiye tabi tutulamayacağını belirterek, (274 s. S.K. md.22/4)⁴⁷ kanuni bir destek de sağlamıştır.

hh- Sendikaların Araştırma ve İnceleme Faaliyetleri

274 s. S. K., sendikalara diğer sosyal faaliyetlerde olduğu gibi “Araştırma ve İnceleme” faaliyetlerinde bulunma hakkı da getirmiştir. Buna göre Sendikalar ; “Üyelerinin refah ve mesleki menfaatlerini her hangi bir şekilde ilgilendirebilecek her konu hakkında inceleme ve araştırmalar yapmak ve gaye ve fikirlerinin gerçekleştirilmesi için her türlü kanuni yollardan faaliyetlerde bulunabilirler (274s. S.K. md.14/1-i). Kanunun ifadesinden de anlaşılacağına göre sendikaların amacı üyelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel hak ve menfaatlerini koruyup geliştirmek olduğuna göre Sendikalar; amaçlarına ulaşabilmek, gaye ve fikirlerinin gerçekleştirilmesi için her türlü araştırma ve inceleme faaliyetlerinde bulunabileceklerdir.

Sendikalar, amaçlarına uygun olarak gerçekleştirdikleri araştırma ve inceleme sonuçlarını değişik kanallarla yayınlayarak, bir taraftan üyelerinin mesleki ve sendikal alanda eğitilmesine ve yetişmesine yardımcı olurken, diğer taraftan, üyenin hak ve menfaatlerini geliştirmeye katkı sağlaması açısından; kamuoyu oluşturma veya negatif kamuoyu kanaatlerini nötralize etme faaliyetlerinde de bulunabilirler.⁴⁸

ii- Sendikaların Siyasi Faaliyetleri

274 s. K.’nun 16. maddesi “yasak siyasi faaliyetler” başlığını taşımakta ise de, madde hükmünün siyasi faaliyetleri ilke olarak serbest bıraktığı, bu serbesti ilkesine 16. Madde ile istisna getirdiği görüş, doktrinde kabul görmüş görüştür.⁴⁹ 274 s.K. 16. maddesine göre, sendikalar, siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden herhangi bir suretle maddi yardım kabul edemez ve onlara maddi yardımda bulunamaz ve onların teşkilatı içerisinde yer alamazlar; bir siyasi partinin adı altında mesleki teşekkül kurulamaz.

⁴⁷ IŞIK Rüçhan; a.g.e, s.153-154.

⁴⁸ DERELİ TOKER ; Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi, İstanbul -1975, s. 200.

⁴⁹ TALAS Cahit; a.g.e., s.279; IŞIK Rüçhan; a.g.e., s.77; TUNCAY A. Can; “Sendikaların Faaliyetlerinin...a.g.m.”, s.14.

Maddenin düzenlenmesinde kanun koyucu, sendikalarla siyasi partiler arasında organik bir bağ kurulmasını ve bu iki kuruluşun birbirlerine maddi yardımda bulunmasını yasaklamıştır. Gerçekten kanunda, sendikalara siyasi faaliyetin hangi türlerinin yasak olduğu sayılarak açıklandığına göre bunlar dışında kalan faaliyetlerin serbest olduğu sonucuna varılabilir.

jj- Sendikaların İktisadi ve Sosyal Nitelikteki Kurullara Katılması

Sendikaların “Kanun ve Milletlerarası antlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci gönderme” hakkı 274 s.S.K.’nın 14. madde- sinin 1. bendinin (f) fıkrasında hüküm altına alınmıştır.

Buna göre sendikalar, Devlet Planlama Teşkilatı özel ihtisas komisyonlarına, birçok kuruluş gibi, mensup oldukları kuruluşu temsilen davet edildikleri taktirde katılabilirler. En çok üyeye sahip işçi ve işveren kuruluşları Milli Prodüktivite Merkezi Kurumu genel kurulu ve yönetim kuruluna katılabilirler. (M.P.M. Kur. K. md. 4/A). Ayrıca Asgari Ücret Tespit Komisyonuna katılırlar. (İş K. md. 33) Çalışma meclisine (Çal. Bak. Kur. K. 17), Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Kuruluna (S.S.K. md. 12), İşçi ve İşçi Bulma Kurumu kuruluş ve görevleri hakkında kanuna göre kurulan danışma kurulu ile mahalli danışma komisyonlarına (İİBKK. Md.10) katılma haklarına sahiptirler.

Ayrıca işletme seviyesinde yönetime katılma hakkına sahiptirler. Mesela işyerinde kurulan izin kurullarına (1475 s.İş K. md. 57) katılabilirler. Yine aynı kanununun 75. Maddesine göre işyerinde işin durdurulması hakkında karar vermeye yetkili komisyonda bulunabilirler. 1475 sayılı İş Kanununun 76. maddesine göre kurulan işçi sağlığı ve iş güvenliği kurulunda üye bulundurmaya yetkilidir. Bu sayılanlarla beraber İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Müesseseleri hakkında 440 s. K. hükümlerine göre bazı teşekkül ve müesseselerin yönetim kurullarında bir işçi üye bulundurabilirler (440 s. K. md. 8). Bu kurulda bulunabilecek işçi üye, 440 s. K. hükümlerine göre, sendika, federasyon veya konfederasyon tarafından seçilir (440 s. K. md. 13).

kk-Sendikaların Milletlerarası Kuruluşlara Katılması

Birleşmiş milletlerin bir uzmanlık kuruluşu olan M.Ç.T.’na, Türkiye 1932 yılında üye olmuştur. M.Ç.T.’nın daimi organlarından olan Genel Konferansa statüsü gereği her üye devletin dört delege ile katılması öngörülmüştür. M.Ç.T.’nın Genel Konferansına, teşkilatın

kuruluş sözleşmesi gereğince her üye ülkenin ikisi hükümet, birer tane de işçi ve işveren temsilcisi olarak 4 delege ile katılması öngörülmüş; "Devlet-Sendika-İşverenden" oluşan üçlü bir özellik arz etmiştir. Bu sözleşmeye işçi ve işveren temsilcilerinin ülkede en çok üyeye sahip işçi ve işveren kuruluşlarından seçilmesi gerekmektedir (M.Ç.T.S. md. 3/5). Bunun dışında hukukumuzda mesleki teşekküllerin 274 s. S. K.'nun 10/1-f. Maddesindeki şartlara uyarak diğer milletlerarası teşkilatlara katılma hakları da vardır. Başka bir ifade ile sendikalar, kanun koyucu tarafından onaylanmış "milletlerarası antlaşma" hükmüne dayanarak milletlerarası kuruluşlara katılmaktadırlar. Mesela, Türk-İş Avrupa Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna, bu haktan yararlanarak üye olmuştur.

b- 2821 sayılı Kanun

2821 s. S.K.'da sendikaların sosyal faaliyetleri, 33. maddesinde tanzim edilmiştir. Buna göre sendika ve konfederasyonlar tüzel bir kişi olarak genel hükümlere sahip oldukları yetkilerden başka, üyelerine ve mirasçularına adli yardımda bulunmak (Hizmet akdinden doğan hukuki konularla, sosyal sigortalar, emeklilik ve benzeri hakların kullanılması gibi), kanun ve uluslararası antlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci göndermek, mesleki kurs ve konferanslar tertiplemek, sağlık ve spor tesisleri, kütüphane ve basım işleri için gerekli tesisleri kurmak, işçilerin boş zamanlarını iyi ve nezih bir şekilde geçirmeleri için imkanlar sağlamak, sosyal yardım ve eğitim amacıyla sandıklar, kooperatifler kurulmasına yardımcı olmak ve belirli ölçüleri geçmeyecek miktarda kredi vermek, nakit mevcudun yüzde kırkıdan⁵⁰ fazla olmamak şartıyla sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırım yapmak gibi sosyal faaliyetlerde de bulunabileceklerdir. Bu sosyal faaliyetleri sırası ile aşağıda incelenmiştir.⁵¹

aa- Sendikaların Üyelerine ve Mirasçularına Adli Yardımda Bulunması

Sendikalar "çalıştırmayı doğuran hukuki işlerde sosyal sigortalar, emeklilik ve benzeri hakların kullanılması ile ilgili olarak üyelerine ve mirasçularına adli yardımda..." bulunabileceklerdir (2821 s. S.K. md. 33/1). Kanun koyucu 274 s. S. K.'nun 14. maddesinin 1. bendinin (d) fıkrasındaki ifadeyi aynen benimsemiştir. Buradaki

⁵⁰ 2821 sayılı sendikalar kanununun 33. Maddesinin 7. Bendi 04.04.1995 tarih ve 4101 sayılı kanunla değiştirilmeden önce bu oran "yüzde yirmiden fazla olmamak..." şeklinde idi. Kanun koyucu bu değişiklikle de sendikaların sosyal faaliyette bulunma imkanını genişletmiştir.

⁵¹ ÇELİK Nuri; İş Hukuku, s.335-336; KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e., s.70-71; KOCAOĞLU Mehmet; "a.g.m."s.7-8.

yardım, “sendikaların çalışma hayatına ilişkin faaliyetleri arasında bulunan üyelerin yazılı başvurusu üzerine onları temsilen dava açma ve husumete ehil olma dışında ve daha da kapsamlı bir adli yardımdır. Bu faaliyetlerin kapsamına masrafı sendikaca karşılanarak ve sendikaların üyeleri temsili söz konusu olmaksızın avukat tutmaktan, üyelerin her türlü sorunları hakkında araştırma ve inceleme yaptırılması, kendilerine mütalaa verilmesi ve yol gösterilmesine ilişkin her türlü yardımlar girebilir.

Madde metnindeki “adli yardım” kavramının kapsamını doktrinde bazı yazarlar şöyle belirtmektedirler. Bu kavramı, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanundaki adli yardım müessesesi (md.465-472) ile eş anlamlı kabul etmek, işçi yararına olur.⁵² Çünkü sendikalar toplu iş sözleşmeleri akdederek sadece klasik mesleki faaliyetlerle yetinemezler. Bu faaliyetlerle birlikte üyelerini sendikaya daha güçlü bağ ile bağlayabilmek için üyelerinin her ihtiyaç hissedişinde onların problemlerini gidermek ve daha çok adli yardımda bulunmak suretiyle sendika-üye ilişkilerini geliştirmek, sosyal faaliyetleri çeşitlendirmek zorundadırlar.⁵³

bb- Sendikaların Çalışma Hayatı İle İlgili Çeşitli Kurullara Katılması ve Temsilci Göndermesi

Kanun koyucunun sendikaların “Kanun ve Uluslararası anlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci” göndermelerini (2821s. S.K.md.33/2) sendika ve konfederasyonların sosyal faaliyetleri başlığı altında saydığını görüyoruz. Buradan, kanun koyucunun bu tarz bir faaliyeti de sosyal faaliyetlerden saydığı sonucuna varıyoruz. Aslında söz konusu düzenlemeye baktığımızda bu tarz kurullara katılma faaliyetlerinin sosyal faaliyet olduğunu kabul etmek kolayca mümkün olmamaktadır. Çünkü, sendikaların bu tür kurullara katılması mesleki faaliyet olarak ta ortaya çıkabilir veya böyle olduğu ileri sürülebilir. Mesleki faaliyeti sadece toplu iş sözleşmesi akdetmek olarak kabul edemeyiz. Herhangi bir çalışma kurullarına katılmakta bize göre mesleki faaliyet olabilir. Mesela; Asgari Ücret Tespit Komisyonuna katılım bir sosyal faaliyet midir? Bizce bu katılımın mesleki faaliyet niteliği daha hakim görünmektedir. Keza M.Ç.T.’na katılma..., Y.H. K.’na katılma... gibi. Gerçekten sendikal faaliyetlerin doğuşunu hazırlayan temel sebeplerle beraber, günümüzde sendikaların amaçlarında, fonksiyonlarında ve görev anlayışlarında, değişen ekonomik ve sosyal gelişmelere

⁵² KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e., s.71; KOCAOĞLU Mehmet; “a.g.m.”, s.8; aynı görüş İŞİK Rüçhan; a.g.e., s.113.

⁵³ KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e., s.71; KOCAOĞLU Mehmet; “a.g.m.”, s.8; aynı görüş İŞİK Rüçhan; a.g.e., s.113.

paralel olarak değişim yaşanmaktadır. Değişim pek tabii olarak sendikaları da etkilemiş, onların politikalarını, fonksiyonlarını ve görev anlayışlarını değiştirmiştir. Bu değişiklik sendikaları değişme dönemlerindeki gibi sadece çalışma şartlarını işverenle pazarlık sonucu toplu iş sözleşmeleri ile belirleyen kuruluşlar olma durumundan çıkarmış, onları kamu hukuku yetkilerini de kullanarak milli veya milletlerarası kuruluş ve kurullara katılmaya zorlayarak, çoğulcu toplumların vazgeçilmez unsurları haline getirmiştir.⁵⁴ Bu itibarla 2821 s.S.K.'da "Kanun ve milletlerarası anlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci göndermeyi" sendikaların önemli sosyal faaliyetleri arasında saymıştır.⁵⁵

Sendikaların temsilcileri aracılığıyla katılacakları kurum ve komisyonlar değişik kanunlarla belirlenmiştir. Şüphesiz sendikalar kanunlarla belirlenen kurum ve kuruluşların dışında da temsil edileceklerdir. Mesela bu kanuni düzenlemelerin yanında ve özellikle son yıllarda toplu iş sözleşmeleri aracılığı ile oluşturulan kurullara temsilcileri aracılığı ile katılabilmektedirler. Biz burada sendikaların hangi kurumlarla milli ve milletlerarası düzeydeki kurum ve kuruluşlarda temsil edilebileceklerini belirtmeye çalışacağız.

Bu dönem hukukumuzda göre sendikalar yüksek hakem kuruluna(2822 s. S.K. md.53), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Meclisine(3146 s.K. md.26), Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Kuruluna(S.S.K.K md.10), İş ve İşçi Bulma Kurumu Danışma Kuruluna(4837 s. K.md.10), Milli Prodüktivite Kurumu Genel Kurul ve Yönetim Kuruluna (580 s. K. md.2), Asgari Ücret Tespit Komisyonuna(1475 s. K. md.33) ve Milletlerarası Çalışma Teşkilatının Genel Konferansına (M.Ç.T.S. md.3/5) temsilcileri aracılığı ile katılabileceklerdir.

Sendikaların bu kanundan doğan temsil faaliyeti ile ilgili aşağıdakiler sayılabilir. Mesela Y.H.K.'nın kuruluşunu düzenleyen kanunun 53. maddesine göre, işçi sayısı en yüksek olan işçi konfederasyonunca seçilecek iki üye Y.H.K.'na katılabileceklerdir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri hakkındaki 3146 s. K.'nın 26. maddesine göre oluşan çalışma meclisinde; en fazla işçiyi temsil eden konfederasyonunca her iş kolu için seçilecek işçi temsilcileri de bulunur. S.S.K.'nın Genel Kurulunun kimlerden oluşacağı 12. madde de sayılmıştır. Bu kanuna göre Genel Kurulda en

⁵⁴ EYRENCİ Öner; Sendikalar Hukuku, İstanbul-1984, s.168.

⁵⁵ KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e. s.72 ; KOCAOĞLU Mehmet; "a.g.m." s.8-9 ; ÇELİK Hülya; Türkiye'de İşçi Sendikalarının Başlıca Amaç ve Faaliyetleri ile Özel Sektör Bankacılık Kesiminde Çalışanların Sendikalarla İlgili Tutumları Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1998, s.36.

fazla işçiyi temsil eden işçi konfederasyonu tarafından iş kollarına göre eşit sayıda seçilerek 50 temsilci ile katılır. Ayrıca genel kurula seçilen temsilciler arasında bir üye S.S.Y.K. seçilir(S.S.K. md. 10). İş ve İşçi Bulma Kurumu kuruluş ve görevleri hakkındaki 4837s. K.'nun 10. maddesine göre, kurulan danışma kurulu ile mahalli danışma komisyonlarına katılabilirler. Yine en çok üyeye sahip işçi konfederasyonu tarafından değişik iş kolları için seçecekleri 5 üye ile Asgari Ücret Tespit Komisyonuna katılabilirler(İş K.md.33).

İşçi sendikalarının, milli seviyedeki çalışma hayatı ile ilgili kuruluşların genel kurullarına ve yönetim kurullarına katılabilme hakkı kanunlarla düzenlendiği gibi; Milletlerarası Kuruluşlara katılabilme hakkı, yine Milletlerarası anlaşmalara göre mümkün olabilmektedir. Mesela Türkiye'nin de üyesi bulunduğu M.Ç.T.'nin genel konferansına, teşkilatın kuruluş sözleşmesi gereğince(M.Ç.T.S. md.3/5) her ülkeden 4 temsilci katılır. Bu temsilcilerden bir tanesini ülkede en çok üyeye sahip işçi kuruluşları seçebilmektedir.

Yine işçi sendikalarının 2821 s. K.'nun 28. maddesindeki şartlara uyarak milletlerarası diğer kuruluşlara katılma yetkileri de vardır. Ancak milletlerarası kuruluşlara üye olabilmek için, söz konusu kuruluşun Türk Devletinin temel ilkelerine aykırı faaliyet göstermemesi ve bu kuruluş tüzüğü'nün Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkelerine uygunluğunun bakanlar kurulunca tespit edilmesi gerekir.⁵⁶

cc- Sendikaların Eğitim, Araştırma ve Sosyal Hizmetlerle İlgili Faaliyetleri

aaa- Eğitim Faaliyetleri

2821s.S.K.'nunda tanzim edildiği gibi sendikaların, üyelerinin mesleki bilgilerini arttıracak, milli tasarruf ve yatırımın gelişmesine, reel verimliliğin artmasına hizmet edecek kurs ve konferanslar tertiplemek, sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basım işleri için gerekli tesisleri kurmak, işçilerin boş zamanlarını en iyi şekilde geçirmeleri için imkanlar sağlamak gibi sosyal faaliyetlerde bulunabilecekleri öngörülmüştür(md.33/3).

Sendikaların en önemli sosyal faaliyetlerinden birisi ve belki de en önemlisi eğitim faaliyetleridir. Bu faaliyetler arasında da üyelerin

⁵⁶ KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e., s.75-76; KOCAOĞLU Mehmet; "a.g.m.", s.11; EYRENCİ Öner; a.g.e., s.144-146; ŞAHLANAN Fevzi; Sendikalar Hukuku, Banksis Yayınları No: 76, İstanbul-1995,s.247-248.

mesleki eğitimi ön plana geçmektedir. Çünkü bu hususla kanun koyucu mesleki eğitimi 33. Maddede ayrıca vurgulamıştır. Buna göre sendikalar üyelerinin mesleki eğitim, bilgi ve tecrübelerini yükseltmek için çalışacaklar ve bu amaçla tesisler kurabileceklerdir(2821 s.S.K. md.33/6).

Sendikaların sosyal faaliyetleri bu kanunun 33. Maddesi çerçevesi içerisinde zorunlu olmayıp, ihtiyaridir. Çünkü sahip oldukları yetkilerden başka aşağıda belirtilen faaliyetlerde de bulunabilirler demek suretiyle 33. Maddedeki tüm sosyal faaliyetlerin isteğe bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ancak aynı kanunun 44. Maddesinin 2. bendinde “gelirlerin en az yüzde onunu⁵⁷ üyelerin eğitimi ve mesleki bilgi ve tecrübelerini arttırmak için kullanmak zorundadırlar” demek suretiyle sosyal faaliyetler serbestine bir istisna getirerek, sendikaları eğitim alanındaki faaliyetlere zorlamıştır.⁵⁸

Sendikaların amacı üyelerinin ekonomik ve sosyal seviyelerini yükseltilmesi ve refah seviyelerinin sürekli korunmasıdır. Bunu sağlayacak araçlardan birisi ve belki de en önemlisi eğitimidir. Bu manada sendikaların etkinliği kanunların desteği ile beraber üye-sendika ilişkilerinin çok güçlü olmasıyla ölçülebilir.⁵⁹ Sendika-üye bağının güçlendirilmesi sürekli ve etkili eğitim faaliyetlerinden geçmektedir. Sendikaların doğrudan doğruya üyeleri ile olan ilişkileri arasında yer alan bu faaliyetleri her sendikanın aynı ölçüde yerine getirmesi beklenemez. Bu her şeyden önce sendikaların mali imkanları ile doğru orantılıdır. Bundan dolayı eski ve yeni kanun sendikaları eğitim faaliyetinde bulunmaya zorlarken onların nakit mevcudunun belli bir oranıyla zorunlu tutmuştur.

Ancak, sendikaları eğitim faaliyetlerinde nakit mevcutlarının en az yüzde onuyla zorunlu tutulması önemli bulunmakla birlikte, bunun yanında en önemlisi bu kaynakların işçilerin yetişmesinde amacına uygun kullanılıp kullanılmamasıdır.⁶⁰

⁵⁷ Bu oran 274 sayılı sendikalar kanununun 14/3 maddesinde gelirlerinin en az yüzde beşi olarak belirlenmişti; bu husus 2821 sayılı kanunun 44/2. Maddesinde de aynı şekilde korunmuştur. Ancak yüzde beş olan oran 04.04.1995 tarih ve 4101 sayılı kanun ile yüzde ona çıkarılmıştır.

⁵⁸ 274 sayılı kanunun 14/3 maddesinde de bu hükmün tasarısı görüşülürken sendikal faaliyetlere “bir müdahale olduğu gerekçesiyle çıkarılması istenmese de Çalışma Bakanı, bu bir müdahaledir... ama işçinin ve sendikanın lehine bir müdahale” olduğunu vurgulamış, bunun sonucunda tasarının yasalaşması sağlanmıştır.

⁵⁹ DEMİRBİLEK Tunç; “a.g.t.” s.35; KUTAL Metin; “Türk Sendika Hukukunda Çözüm Bekleyen Sorunlar”, İktisat ve Maliye Dergisi, C.XXXV, Sa:8, Kasım-1998, s.342.

⁶⁰ TUNCAY A. Can; “Sendikaların Faaliyetlerinin ...a.g.m.”, s.11.

bbb- Araştırma Faaliyetleri

274 s.S.K.'nın(14/1-ı) maddesinde sendikalara amaçlarını gerçekleştirebilmek için "araştırma ve inceleme" faaliyetlerinde bulunabilecekleri hususu kayıt altına alınmış idi. Ancak 2821 s. S. K. sendikalara sosyal faaliyetler içerisinde "araştırma ve inceleme" faaliyetlerine yer vermemiştir. Çağdaş anlamda sendikacılığın, büyük ölçüde uygulamaya yönelik bilimsel araştırma ve incelemeye dayandığını belirtmek gereksizdir. Bu açıdan bakılınca 2821 s. S.K.'nın söz konusu bu faaliyetlere bilerek yer vermemesi beklenemez. Kanaatimize göre madde metni tanzim edilirken bu konunun sehven unutulmuş olabileceğidir.

ccc- Sosyal Hizmetlerle İlgili Faaliyetler

Ayrıca sendikalar "sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basım tesisleri için gerekli tesisleri kurmak, işçilerin boş zamanlarını iyi ve nezih bir şekilde geçirmeleri için imkanlar sağlamak" (2821s. S.K.md.33/3) şeklinde sosyal faaliyette bulunabileceklerdir. Sendikaların sosyal faaliyetlerinin bir bölümünü oluşturan sağlık ve spor tesisleri kurmak, basın ve yayın faaliyetlerinde bulunmak kültürel faaliyetlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kültürel faaliyetler sosyal faaliyetler içerisinde sayıldığı için de 2821s.S.K. 274 s. K.'daki "kültür" ibaresini gereksiz bularak kaldırmıştır.

Sendikaların üyeleri yararına kurdukları sosyal tesislerden yararlanmaları halinde kar amacının güdülmesinin, üyelere işletme masraflarının istenebilmesinin, üyenin bireysel olarak yararlandığı bir hizmetin karşılığını ödemesinde kanuni bir sakıncanın olmayacağı doktrinde bazı yazarlarca kabul edilmektedir.⁶¹

dd- Sendikaların Sosyal Güvenliğe Yönelik Sandıklar Kurulmasına Yardımcı Olmaları

1982 Anayasasının 60'ıncı maddesine göre ;" Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alır ve teşkilatı kurar". 1982 Anayasası bu genel hükmün dışında, 1961 Anayasasına nazaran daha ileri bir adım atmış ve bu anlamda "sosyal yardım" ve "sosyal hizmetlere" özel ve geniş bir yer vermiştir.⁶²

⁶¹ KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e., s.78; KOCAOĞLU Mehmet; "a.g.m.", s.12; ÇELİK Nuri; Sendikaların Kurulması, Organları ve Sona Ermesi Konusunda Önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi; Toplu İş İlişkilerini Düzenleyen Yeni Kanunlar Karşısında Önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi; İHSGHTMK, İstanbul-1983, s.50.

⁶² DEMİRBİLEK Tunç; "İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde Yer Alan Sosyal Güvenlik Hakkının Türk Endüstri Sistemi Açısından İncelenmesi", Kamu-İş, C.2, S.8, Nisan-1991, s.5.

Ancak ülkemizde kanuni olarak sosyal güvenlik şemsiyesi dışında hiçbir kesim bulunmamakla beraber, mevcut sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal güvenlik hizmetleri oldukça yetersiz kalmaktadır. Bunun için sendikalar sosyal güvenlik alanında da doğrudan doğruya görev üstlenebilirler. Kanun koyucu bu amaçla sendikalara sosyal güvenlik alanında da faaliyette bulunabilmelerine imkan sağlamıştır. 2821 s.S.K.'na göre sendikalar "herhangi bir bağışta bulunmamak kaydıyla evlenme, doğum, hastalık, ihtiyarlık, ölüm, işsizlik gibi hallerde yardım ve eğitim amacıyla sandıklar kurulmasına yardımcı olabilecek ve nakit mevcudun yüzde beşinden fazla olmamak kaydıyla bu sandıklara kredi" verebileceklerdir(md.33/4).

Bu düzenlemelerden Sendikaların kâmil anlamda sosyal güvenlik organizasyonları kurabilecekleri ve bunları da işletebilecekleri anlaşılmamalıdır. Çünkü sendikalar üyeleri adına kurulacak olan yardım sandıklarına ancak yardımcı olabileceklerdir. Bizzat bu sandıkları kuramayacaklardır. Oysa Sendikalara 274 s. S.K.'nın da bizzat yardım sandığı kurma imkanı sağlanmış idi. Bu günden bakıldığında, bir sosyal güvenlik mekanizmasının hem teşkili hem de sağlıklı işletilebilmesinin güçlükleri dikkate alındığında isabetli olan sendikaların doğrudan sandık kuramaması düzenlemesi o dönemde bazı yazarlarca tenkit edilmiştir. Nitekim Arıcı bunu şu şekilde ifade etmektedir. 2821 s.S.K.'nın bu husustaki düzenlemesi, sendikaların serbestçe sosyal faaliyette bulunma hakkına getirilen olumsuz bir sınırlamadır. Ayrıca sendikaların dinamik olma özelliklerine de aykırıdır. Çünkü sendikaların varlık sebebi işçinin korunmasına yönelik her türlü faaliyetlerde bulunabilmektir. Sosyal güvenlik sistemi de işçinin çalışma gücü bakımından mağduriyetinin önlenmesine yönelik olduğundan her ikisinin de varlık nedeni aynıdır. Bunun için sendikalar sosyal güvenlik alanında daha aktif olmalıdırlar.⁶³

ee- Sendikaların Kooperatif Kurulmasına Yardımcı Olmaları ve Kredi Vermeleri

Sendikalar, kooperatiflerin kurulmasına yardımcı olarak ve belli bir oranı geçmemek üzere onlara kredi vermek suretiyle üyelerinin ekonomik ve sosyal durumlarını geliştirmektedirler.⁶⁴ Bu bakımdan 1982 Anayasası da 171. maddesinde kooperatifçilikle ilgili aşağıdaki şu hükme yer vermiştir. Bu hükme göre: "Devlet milli ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin arttırılması ve tüketicinin

⁶³ ARICI Kadir; "a.g.m.",s.20-21

⁶⁴ KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e., s.79; KOCAOĞLU Mehmet; "a.g.m.", s.13.; ÇELİK Nuri; II/1 Sendikalar, s.345.

korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır...”

2821 sayılı S.K.da, sendikalara üyeleri için kooperatif kurulmasına yardımcı olmalarını sağlayacak bir hükme yer vermiştir. Ancak bu hükme göre sendikalar, 274 s. K.'nun aksine, bizzat bir kooperatif kuramayacaklardır. Sadece üyelerine kooperatif kurmalarında yardımcı olabilecekler, önderlik edebilecekler ve yol gösterebileceklerdir. Ayrıca sosyal güvenliğe yönelik yardımlaşma sandıklarının kurulmasında olduğu gibi, herhangi bir bağışta bulunmamak şartıyla nakit mevcutlarının yüzde onuna kadar bu kooperatiflere kredi verebileceklerdir. Kanun hükmü içinde “Nakit mevcudun yüzde onu” ifadesi değişebilecek bir kavram olduğu için, sendikaların kooperatiflere krediyi verdiği tarihteki nakit mevcuduna göre belirlenmesi gerekir.⁶⁵

2821 s. K.'daki bu hüküm 274 s. K. ile karşılaştırıldığında, kanun koyucunun kooperatifçilik faaliyetlerine daha ihtiyatlı yaklaşmış olduğu tespit edilecektir. Çünkü kanun koyucu yeni hüküm ile sendikaların bizzat kooperatif kurmalarını engellemiştir. Sendikaların kooperatifçilik faaliyetlerine getirilen bu sınırlama o dönem bazı yazarlarca isabetli bulunmamıştır.⁶⁶ Çünkü sendikalar ve kooperatifler sosyal devlet fikrinin yaygınlaşıp gelişmesinde çok önemli katkıları olan sosyal politika araçlarıdır. Sendikalar ve kooperatifler bu özellikleriyle bir taraftan üyelerinin ekonomik hak ve menfaatlerini geliştirmek için faaliyette bulunurken; diğer taraftan da milli ekonomiyi geliştirip, servetin geniş halk kitlelerine dağılmasında önemli katkı sağlamaktadırlar. Bunun için yukarıda da ifade edildiği gibi 1982 Anayasası da milli ekonominin yararlarına dikkat çekerek, özellikle üretimin artırılması ve tüketicinin korunması amacıyla kooperatifçiliğin geliştirilmesi görevini devlete yüklemiştir.⁶⁷

ff- Sendikaların Sınai ve İktisadi Teşebbüslere Yatırım Yapmaları

1982 Anayasası” Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti "başlığını taşıyan 48'inci maddesinde “Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.” hükmünü taşımaktadır.

⁶⁵ ŞAHLANAN Fevzi; a.g.e., s.287 ; KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e. s.80; KOCAOĞLU Mehmet; “a.g.m.”, s.13-14.

⁶⁶ Bknz. TUĞ Adnan; “a.g.m.” s.16; TUNÇOMAĞ Kenan; a.g.e.,s.335.

⁶⁷ 1982 Anayasasınının 171. Maddesinin gerekçesi için Bkz.: ÖZER Atilla; Gerekçeli ve 1961 Anayasası ile Mukayeseli 1982 Anayasası (Son Değişiklikleriyle), Ankara-1996, s.645-646.

Madde metnindeki "herkes" ibaresi özel hukuk kişilerini kapsadığı gibi tüzel hukuk kişilerini de kapsayacak mahiyettedir.⁶⁸ Ayrıca "...dilediği alanda" ifadesinden de özel ve tüzel kişilerin amaçları doğrultusunda istedikleri alanlarda faaliyette bulunabilecekleri anlaşılmaktadır.⁶⁹

Sendikaların ekonomik açıdan güçlenip gelişmesini sağlamak amacıyla getirilen ve gelişmiş batılı ülkelerde yoğun uygulama alanı bulan bu tür yatırım yapma faaliyetleri 2821 s. S.K.'nın 33. maddesinin 7. bendinde düzenlenmiştir. 2821 s.K. muhteva bakımından 274 s. K.'daki son düzenlemeden fazla bir farklılık arz etmemektedir. Sadece sendikaların yapabilecekleri yatırım miktarını %30'dan %40'a⁷⁰ yükseltmiş ve buna ilave olarak kooperatif ve yatırım faaliyetleri ayrı bentler halinde düzenlenmiştir.

2821 s. S. K.'nın 33. maddesinin 7. bendi 26.6.1997 tarih ve 4277 sayılı Kanun ile değişiklikten önce sendikaların yapabilecekleri yatırım miktarı nakit mevcutlarının %20' si kadardı. Bu değişiklikten sonra bu miktar %40'a çıkarılmıştır. Her iki kanun hükmü arasında önemli farklılıkların olmaması sebebiyle 274 sayılı Kanun dönemindeki tereddütlerin bu kanun döneminde de devam ettiğini söyleyebilmek mümkün görünmektedir.

Ayrıca sendikalara 2821 s. K.'nın 33. Maddesinin 7. bendi ile getirilen yatırım yapma faaliyeti, sendikaların yatırım yapma yasağına (2821s. S.K.md.39/2) getirilen bir istisna ile yumuşatılma şeklinde ifade edilebilecektir..⁷¹ Kanunda herhangi bir açıklık olmamakla beraber "nakit mevcut" kavramı, gelirlerden giderler çıktıktan sonra sendikaların banka ve kasasındaki para miktarı olarak anlamak gerekir.⁷²

c. 6356 Sayılı Kanun

AB ve Milletlerarası Çalışma Teşkilatı (ILO) normları dikkate alınarak düzenlendiği söylenen 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş

⁶⁸ AKGÜNER Tayfun; Özel Girişim Özgürlüğü ve Yatırımları Teşvik Tedbirleri, İstanbul-1979,s. 39.

⁶⁹ GEREK Nüvit; a.g.e., s.91.

⁷⁰ 2821 sayılı Sendikalar Kanununun 33. Maddesinin 7. Bendi 26.06.1997 tarih ve 4277 sayılı Kanun ile değişiklikten önce "nakit mevcudunun yüzde yirmiden fazla olmamak kaydı ile sınıai ve iktisadi teşebbüslere yatırım yapmak" şeklinde idi. Değişiklikten sonra bu oran yüzde yirmiden yüzde kırka çıkarılmıştır.

⁷¹ TUNCAY A. Can; "a.g.m." ,s.6; IŞIK Rüçhan; a.g.e.,s.167; KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e. s.81; KOCAOĞLU Mehmet; "a.g.m.", s.14.

⁷² GEREK Nüvit; "a.g.t.", s.84; KOCAOĞLU Mehmet; a.g.e.,s.81; KOCAOĞLU Mehmet; "a.g.m." s.14.

Sözleşmesi Kanunu Resmi Gazete'nin 07.11.2012 tarih, 28460 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu Kanunumuzun 26. Maddesinde Sendikaların Serbestçe yapabilecekleri faaliyetleri 26. Maddesinde düzenlemiştir. Biz bu çalışmamızın muhtevasını "işçi sendikalarının sosyal faaliyetleri" ile sınırlandırdığımızdan, işçi sendikalarının mesleki faaliyetleri dışındaki, ekonomik ve sosyal faaliyetleri inceleyeceğiz.

aa. Sendikalar Tüzükleriyle Belirledikleri Her Konuda Serbestçe Faaliyette Bulunabilirler

6356 sayılı Kanun 2821'in 33'üncü Maddesindeki şekliyle, Sendika ve Konfederasyonların sosyal faaliyetleri" başlığı altında bir düzenleme yapmamıştır.6356 sayılı Kanun, 26. Maddesinde 274 ve 2821 s. S.K.'nundan farklı olarak işçi sendikalarının genel kural olarak; "Kuruluşlar, tüzüklerinde yer alan konularda serbestçe faaliyette bulunulur" diyerek, ucu açık bir düzenleme yapmış görüntüsü vermektedir. Çünkü maddenin geri kalan kısmında yer alan düzenlemeler belirli hususlarda bir tahdit ve ölçü içermektedir. Dolayısıyla Kanun sözkonusu Maddenin 1. fıkrasında bu hususları sendikaların tüzüklerine bırakmakla, sendikaların sosyal faaliyette bulunma alanlarını isabetli olarak genişletmiştir. Çünkü geleneksel anlamda işçilerin ekonomik hak ve menfaatlerini geliştirmek ve korumak üzere kendi kendine yardım metoduyla işçiler tarafından kurulan sendikaları, bugün sadece emek piyasası üzerinde etkinliği olan ve bu çerçevede faaliyette bulunan teşkilat olarak kabul etmek mümkün değildir. Ekonomik faktörler, teknolojideki gelişmeler, üretim ve yönetim sistemlerinde meydana gelen değişiklikler, küreselleşme ve artan rekabet, devletlerin değişen rolü, işgücünün yapısında ve sayısında meydana gelen değişimler ve sendikasızlaştırma politikaları gibi gelişmeler, sendikaların klasik faaliyetlerinin değişimini ve genişletilmesini zorunlu hale getirirken, sosyal faaliyetlerin yeniden düzenlenme ihtiyacını da gündeme getirmiştir.⁷³ 6356 sayılı Kanunun düzenlenmesini bu ihtiyaçlara cevap verilebilmesi amacıyla yapılan bir düzenleme olarak görmek de mümkündür.

Bu itibarla işçi sendikaları diledikleri takdirde, kendi serbest iradeleriyle düzenleyecekleri ana tüzüklerinde aşağıdaki konulara öncelik verebilirler ve belki de vermektedirler. Biz bu faaliyetleri şu şekilde tasnif edip inceleyeceğiz.

⁷³ YORGUN, Sayım; Küreselleşme Sürecinde Sendikalar ve Türkiye, İstanbul-1988, s.133. ; ŞENKAL, Abdulkadir; a.g.e., s.57-77.; KARABAY, Vahdettin; "Yeni Yönetim Örgütlenmeleri ve Sendikalar", Mess Mercek, Yıl:1, S:3, Temmuz-1996, s.22-24.

aaa. Sendikaların Eğitim ve Araştırma Faaliyetleri

Sendikaların ilke ve hedeflerini etkileyen ve yeni roller veren şartlar sendikaya üye olanların beklentilerini de değiştirmekte ve çoğu sendika üyelerinin beklentilerinde geçmişe göre değişimler olmaktadır. Gerçekten, geleneksel olarak sendikal üyelik ile bu üyeliğin getirileri arasında bağlantı olduğu kabul edilir. Bu sebeple sendikalarda bu bağları kuvvetlendirmek amacıyla üyelerin beklentilerine cevap vermek için piyasa fiyatları ile yeni hizmetler sunmayı ve bu hizmetleri çeşitlendirmenin çabası içindedirler. Bu çerçevede son yıllarda çoğu sendika, konularını gözden geçirerek, yeni strateji ve politikalarını belirleyerek, sosyal faaliyetlerini yeniden tanzim etmektedirler. Özellikle sosyal faaliyetler içerisinde eğitim ve araştırma faaliyetlerini çağın gerekleri istikametinde derinleştirmektedirler. Bu hususta yapılan bir çok araştırma son yıllarda sendikaların, artan sayıda eğitim, araştırma ve pazarlama tekniklerini kullandıklarını göstermektedir. Sendika liderleri artık bu alanda araştırmacılara üyelerinin ne istediklerini tespit etmeleri için çeşitli araştırma ve inceleme yaptırmaktadırlar. Bu araştırma çalışmaları aynı zamanda üye olmayanlarında görüşlerini kapsamaktadır. Zira sendikalar, bundan sonra sadece üyelerinin değil, herhangi bir yerde çalışmayan işsizlere de yönelmek durumundadır. Araştırma faaliyetlerinde işsizlerin de esas alınması, yeni hedef ve faaliyetlerin geliştirilmesine imkan sağlamaktadır.⁷⁴

Sendikalar, üyelerinin yegane geliri olan ücret seviyelerini yükseltmek ve onların çalışma şartlarını daha da iyileştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmakla birlikte, üyenin de içinde bulunduğu toplumun en önemli problemlerinden olan bilgisizliğin giderilmesi, küreselleşme sürecinde olmazsa olmaz mesabesinde olan bilgiye kavuşabilmesi için eğitim ve araştırma faaliyetlerine her zamankinden daha fazla yer vermelidirler.

Bilgi çağı olarak adlandırdığımız 21. Yüzyılda teknolojinin hızlı gelişimi işyeri içerisinde ve dışarısında; hatta hayatımızın her aşamasında eğitimi çok önemli hale getirmektedir. Çünkü Türkiye'nin enformasyon/bilgi toplumu haline gelebilmesi için önündeki en ciddi engellerden bir tanesi, çok iyi yetişmiş insan gücünün yetersiz olmasıdır. Bunun için Türkiye'nin bilgi çağını yakalaması büyük ölçüde bu hızla artan nüfusu yeni gelişmeler doğrultusunda iyi eğitebilmesine

---

⁷⁴ HAMMARSTROM, Olle; "Local and Global, Trade Unions in the Future 9th Congress...

bağlıdır. Burada sendikalara da çok önemli görevler düşmektedir. Bu görevleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- İşçi sendikaları eğitim faaliyetlerine daha fazla kaynak aktarmalıdır.
- Bu faaliyetlere aktardıkları kaynakların rantabl kullanılmasına azami gayret göstermelidirler.
- Eğitim faaliyetlerinde dengenin kurulmasını gözeterek mesleki eğitime daha çok önem vermelidirler.
- Mesleki eğitimde sendika – devlet - işveren işbirliğinin sağlanması hususunda azami gayret sarf etmelidirler.
- Üyelerinin eğitim ihtiyaçlarının günün şartlarına göre isabetli bir şekilde belirlenmesine itina göstermelidirler.
- Eğitimin yapılacağı mekânın, yöntem ve araçlarının eğitimi verenlerin amaca uygun seçilmesine özen göstermelidirler.

Bilinmelidir ki eğitim tarih boyunca önemli olmuştur. Ancak bilgi çağı olarak adlandırdığımız 21. Yüzyılda eğitimin önemi çok daha fazla artmıştır. Çünkü küreselleşme sürecinde çağı yakalamak ancak yüksek vasıflı işgücü ile mümkün olmaktadır. Vasıflı iş gücü temini ise sürekli ve etkin eğitimle mümkün olmaktadır. İşte sendikal faaliyetlerden eğitimin önemi burada ortaya çıkmaktadır. Eğitimi diğer faaliyetlerden farklı kılan yukarıda ifade ettiğimiz özellikleridir. Bunun için seri olarak düzenlenen seminerlerle beraber sendikal yayınlardan video ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından azami ölçüde yararlanılmalıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi eğitim faaliyetlerinden azami ölçüde yararlanabilmek için eskide olduğu gibi bu dönemde de sendikalar, gelirlerinin en az yüzde onunu eğitim faaliyetlerinde kullanma imkanına sahiptirler.

Ayrıca 6356 sayılı kanununun 28/7. Maddesinde “kuruluşlar; yönetim kurulu kararıyla ve nakit mevcudunun %10’unu aşmamak kaydıyla yurtiçi ve yurtdışındaki doğal afet bölgelerine doğrudan veya yetkili makamlar aracılığıyla konut, eğitim ve sağlık tesisleri kurulması amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarına aynı ve nakdi yardımda bulunabilir.” Şeklinde yeni düzenleme getirmiştir.

bbb. Sendikaların Kooperatifçilik Faaliyetleri

Amaçları, üyelerinin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak olan kooperatifler sendikalarla benzer amacı paylaşarak, gelir düzeyleri

düşük kesimler için, ekonomik durumlarını geliştirmenin en önemli ve vazgeçilmez araçlarındandırlar.⁷⁵ Kooperatifler bu özelliklerinden dolayı ilk planda ekonomik yönden zayıf olan insanlara hitap etmektedirler. “Kendi kendine yardım” etme arzusuna uygun ve toplumsal çıkarları ön plana alan bir teşebbüs şekli olması da onlara, sendikaların ve diğer kuruluşların ilgisini artırmaktadır. Gerçekten, kooperatiflerin en önemli hedeflerinden biri de ortakların refah seviyelerini artırmaktır. Bunu sağlamak için kooperatifler gerçekleştirdikleri çeşitli faaliyetlerle fiyatları mümkün olduğu kadar makul seviyelerde tutmaya özen gösterirler. Bir başka ifade ile üyelerinin satın alma gücünün korunmasını, böylece ortakların ticari sektöre olan bağımlılıklarını azaltmaya çalışırlar.

6356 s. S. ve T.İ.S.K. 2821 s. S. K.’da yer alan “herhangi bir bağışta bulunmamak kaydıyla üyeleri için kooperatifler kurulmasına yardım etmek ve nakit mevcudunun %10’undan fazla olmamak kaydıyla bu kooperatiflere kredi vermek” (33/5). Hükümünü değiştirerek, işçi sendikalarına tüzükleriyle düzenleme yapmak şartıyla tam bir serbestlik getirmiştir. Bu itibarla işçi sendikaları ana tüzükleriyle yapacakları düzenlemelerle, 274 s. Kanunda olduğu gibi bizzat kooperatif kurabileceklerdir.

ccc. Sendikaların Yatırım Faaliyetleri

Bilindiği gibi kalkınmayı engelleyen en önemli faktör yatırımları finanse edecek tasarruf yetersizliğidir. Düşük tasarruf yeni yatırım imkanlarını genellikle engellemekte ve ülkenin kalkınma seviyelerine sınır getirmektedir. Ekonomik gelişmenin düşük olması ise bizim gibi hızla nüfusu artan ülkelerde, iş gücünün tamamına çalışma imkanları sağlamayı güçleştirmektedir. Ülkelerin ekonomik gelişmesi, üretimin artması ve ekonomide yapı değişikliğinin meydana gelmesi, sektöre yapılacak ve sektör üretimlerinde gerçekleştirilecek artışlara bağlı olacaktır.⁷⁶ Sendikaların gerçekleştirecekleri yatırım faaliyetleri burada önem taşımaktadır. Gerçekten sanayileşme yönünden gelişmiş ülkelerde sendikalar bankacılık, sigortacılık, konut ve endüstri işletmelerinde başarılı bir şekilde yatırım faaliyetlerine katılmışlardır. Ancak ne yazık ki ülkemizde sendikaların sadece %2’si çok sınırlı

⁷⁵ ÖZÇELİK, Ahmet; “Kooperatifçilik İlkeleri ve Çevre Koruma”, Karınca, S. 729, Eylül-1997, s. 12-13; BAŞAR, Haşmet; “Kooperatifçilikte son gelişmeler ve Türkiye’ye Yansımaları”, Metin Kutal’a armağan, Tühis, Ankara-1998, s.661-663.

⁷⁶ GÖKÇEN, Ahmet; “Türkiye’de Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesi”, Kamu-İş, C.1,Ekim-1988, S.6, s.17.

seviyede sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırım yapabilmişlerdir. Oysa gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de tasarruf ve yatırım seviyesi düşüktür. Daha çok verimlilik artışı ve ithalatla meydana gelen büyüme yeterli istihdamı yaratamamakta, bu ise ülkemizin işsizlik sorununu yüksek oranda ve kalıcı hale getirmektedir.

İşte bu çerçevede içerisinde Türk işçi sendikaları üyelerinin ekonomik hak ve menfaatlerini daha da korumak amacıyla bugüne kadar üzerinde hiç durmadıkları yatırım faaliyetlerine yönelmek zorundadırlar. Her geçen gün üye kaybederek küçülme eğilimine giren Türk işçi sendikacılığı, içinde bulunduğu çıkmazdan ancak diğer faktörlerle beraber tasarruflarını yatırım alanına yönelterek ve bu alanda başarılı faaliyetlerde bulunmakla çıkabilecektir.

2821 s. S. Kanunu 33. Maddesinin 7. Bendinde nakit mevcutlarının %40'ından fazla olmamak kaydıyla sınai ve iktisadi kuruluşlara yatırım yapabileceklerini düzenlemiş idi. 6356 s. Kanununda benzer bir düzenleme getirmiştir. Buna göre "kuruluşlar ticaretle uğraşamaz. Ancak kuruluşlar genel kurul kararıyla nakit mevcudunun %40'ından fazla olmamak kaydıyla sanayi ve ticaret kuruluşlarına yatırımda bulunabilir. 6356 s. K. madde 26/8" işçi sendikaları 2821 sayılı Sendikalar Kanunu döneminde kullanamadıkları bu alanları yeterince kullanmak zorundadırlar. Yasa koyucu bu düzenlemeyle sendikaları yatırım faaliyetlerinde bulunmaya teşvik etmektedir.

ddd. Sendikaların Sosyal Güvenlik Faaliyetleri

Bilgi çağı olarak adlandırılan 21. Yüzyılda diğer sosyal faaliyetlerde olduğu gibi sosyal güvenlik alanında da işçi sendikalarına önemli görevler düşmektedir. Sosyal güvenlik alanında sendikalar bir taraftan mevcut sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılanması hususunda fonksiyonlar üstlenebilecekleri gibi ayrıca bizzat üyelerine yönelik olmak üzere bir takım sosyal güvenlik araçlarıyla ek sosyal güvenlik hizmeti sağlayabileceklerdir.

Sendikalar birtakım sosyal güvenlik araçlarıyla üyelerine yönelik sosyal güvenlik hizmetlerinde bulunabilirler. Ülkemizde sendikalar kurulmasına yardımcı oldukları yardımlaşma sandıkları ve vakıflar aracılığıyla pekala ticari işletmeler işletebileceklerdir. Uygulamada da görüldüğü gibi sendikalar, özellikle son yıllarda bu alana ilgi

göstermektedirler.⁷⁷ Gerçekten Türk işçi sendikaları yardımlaşma sandık ve vakıfları aracılığıyla üye ve ailelerine yeterli olmasa da sosyal güvenlik hizmeti sağlamışlardır. Ayrıca polikliniklerle, gezici araçlarıyla, özel sigorta şirketleri ile kamu ve özel kuruluşlardan satın alınan sağlık hizmetleri ile üye ve ailelerine sağlık sigorta hizmeti götürmüşlerdir. Bu hizmeti götüren işçi sendikalarının azlığı ve sağlanan sosyal güvenlik hizmetinin yetersizliği dikkate alındığında işçi sendikalarının sosyal güvenlik faaliyetlerinin yeterli olduğu söylenebilir. İşçi sendikalarının çeşitli şekilde geliştirdikleri sağlık yardımlarıyla ve bir kısım sendikaların kurulmasına yardımcı oldukları sandık ve vakıflar aracılığıyla üye ve ailelerine sağladıkları sosyal güvenlik faaliyetlerine bakarak, gelecekte bu tür faaliyetleri daha da arttırabileceklerini tahmin edebiliriz. Sendikaların meydana çıktığı ve gelişmeye başladığı zamanlarda yardımlaşma sandık ve vakıflarının önemi çok daha büyüktü. Ancak bütün ülkelerde sosyal güvenlik kuruluşlarının güçlenip yaygınlaşmasıyla bu sandık ve vakıfların önemi eskiye göre azalmıştır. Ancak küreselleşme sürecinde ekonomik ve sosyal alanda yaşanan baş döndürücü gelişmeler sosyal güvenlik kuruluşlarına duyulan ihtiyacı arttırmıştır.

İşçi sendikaları dilerse 6356 s. S.ve T.İ.S. Kanununun düzenlediği yeni imkanlardan yararlanarak sosyal güvenlik alanlarında bizzat kuracakları vakıf ve sandıklar aracılığıyla, ek sosyal güvenlik garantisi sağlayabileceklerdir. Ancak esasen teknik güçlüklerinin yanında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun ortaya koyduğu çerçeve itibariyle Sendikaların uzun vadeli sosyal sigorta dallarında hizmet verecek sosyal güvenlik sistemleri oluşturmaları mümkün olmadığı gibi, buna gerek yoktur. Sendikaların yapabilecekleri sosyal güvenlik faaliyetlerini, sosyal yardımlar olarak anlamak gerekir. Ancak 26. Maddenin son bendinde yer alan düzenlemeler dikkate alındığında, bu tür faaliyetlerde de Sendikaların bulunabilmesi tartışmalı görünmektedir.

eee. Sendikaların, Toplu İş Sözleşmelerinden ve Çalışma İlişkilerinden Doğan Hakları İle Sosyal Güvenlik Haklarında Üyelerine ve Mirasçılarını Temsilen Dava Açması

“Kuruluşlar, çalışma hayatından, mevzuattan, örf ve adetten doğan uyumsuzluklarda işçi ve işverenleri temsilen; sendikalar, yazılı

⁷⁷ ÇEVİK, Kemal; “Sendikaların Ticari İşletme İşletmeleri ve Vakıf Kurma Ehliyeti”, 1999-2000 Dönemi Kamu Kesimi Toplu İş Sözleşmesi Hazırlık Toplantısı, 9-12 Ekim, Eğirdir.

başvuruları üzerine iş sözleşmesinden ve çalışma ilişkisinden doğan hakları ile sosyal güvenlik haklarında üyelerini ve mirasçılarını temsilen dava açmak ve bu nedenle açılmış davada davayı takip yetkisine sahiptir. Yargılama sürecinde üyeliğin sona ermesi üyenin yazılı onay vermesi kaydıyla bu yetkiyi etkilemez.” (6356 s.K. Madde 26/2).

Kanun koyucu, sendikanın işçiye oranla daha iyi imkanlarla mücehhez olduğunu, bundan dolayı işçinin hakkını daha iyi savunabileceği ihtimali üzerinde durarak; işçinin bundan dolayı ücret kaybına uğramaması, işinin tehlikeye girmemesi amacıyla işçinin haklarının en iyi sendika tarafından savunulmasının daha isabetli olacağı düşüncesiyle 274 s. S. Kanunda (madde 14/1-e,d) ve 2821 s. S. Kanunda (madde33/1) düzenlendiği gibi, 6356 s. S. ve T.İ.S. Kanunu da tanzim etmiştir. (madde 26/2). “yargılama sürecinde üyeliğin sona ermesi üyenin yazılı onay vermesi kaydıyla bu yetkiyi etkilemez.” İbaresi geçmiş dönemlerdeki olumsuzlukları gidermek için yapılmış isabetli bir düzenleme olarak görünmektedir.

fff. Sendikaların Milli ve Milletlerarası Kuruluşlardaki Faaliyetleri

Sendikaların, iktisadi ve sosyal nitelikteki kurullara katılması 274 s. S. Kanununun 1. Maddesinin 1. Bendinin f fıkrasında hüküm altına alınmıştı. Ayrıca 274 s. Kanunun 10/1-f maddesindeki şartlara uyarak diğer milletlerarası teşkilatlara katılma hakları da vardı. 2821 s. S. Kanununda “Kanun ve uluslararası anlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci “göndermelerini” (madde 33-2) sendikaların sosyal faaliyetlerinden saymıştı. 6356 s. Kanun ise “uluslararası işçi ve işveren kuruluşlarına üyelik” başlıklı 21. Maddenin 1. Bendinde “kuruluşlar tüzüklerinde gösterilen amaçlarını gerçekleştirmek üzere uluslararası işçi ve işveren kuruluşlarının kurucusu olabilir, bu kuruluşlara serbestçe üye olabilir ve üyelikten çekilebilir, işbirliğinde bulunabilir, üye ve temsilci gönderebilir veya kabul edebilir ve dış temsilcilik açabilir” şeklindeki düzenlemesiyle sendikalara ana tüzüklerindeki amaçlara uymak şartıyla milletler arası işçi kuruluşlarının kurucusu olabilmeyi, bu kuruluşlara serbestçe üye olabilmeyi, üyelikten çekilebilmeyi, iş birliğinde bulunabilmeyi, üye ve temsilci gönderebilmeyi ve isterlerse dış temsilcilikler açabilmeye imkan veren bir düzenleme yapmıştır (6356 s. K. Madde 21-1). Bunun dışında Sendikalar İşçi Sendikaları ana tüzüklerinde belirtmek şartıyla (26/1) milletlerarası kuruluşlarda faaliyette bulunabilecekleri gibi milli düzeyde de kanunlarla düzenlenmiş kurum ve kuruluşlara da temsilcileri aracılığıyla faaliyetlerini sürdürecektir. Şüphesiz

sendikalar kanunlarla belirlenen kurum ve kuruluşların dışında da temsil edileceklerdir. Akdedecekleri toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla oluşturdukları kurullara temsilcileri aracılığıyla katılabileceklerdir.

ggg. Sendikaların Sosyal ve Kültürel Hizmetlerle İlgili Faaliyetleri

Sendikaların diğer önemli faaliyetlerinden biri de sosyal ve kültürel hizmetlerle ilgili faaliyetlerdir. İşçi sendikaları dünyanın ve Türkiye'nin gündeminde önemli yer işgal eden "çevre probleminin" giderilmesinde de faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca üyeleri adına bizzat gerçekleştirdikleri sosyal ve sağlık tesisleri; kamplar, dinlenme ve eğlenme yerleriyle de mensuplarına maddi ve manevi tatmin sağlamaktadırlar.⁷⁸

Yukarıda ifade edildiği gibi sendika-üye bağına güçlendirmek ve üyeler arasında kaynaşma sağlamak amacıyla sendikalar tüm sosyal faaliyetler içerisinde daha çok sosyal ve kültürel hizmetlerle ilgili faaliyetlerde bulunmuşlardır. İşçi sendikalarının bu alandaki faaliyetleri daha fazla oranda gerçekleştirmelerinin sebebi, bu tür faaliyetlerin daha kolay gerçekleştirilebilmesidir.

Örneğin Ülkemizde işçi sendikaları gezici sağlık tesisleri açma ya da hastane kurmanın yanında daha çok misafirhane, tatil kampı, spor tesisleri, kreş, öğrenci yurdu, üye çocuklarına burs, lokal, eğitim ve dinlenme tesisleri gibi sosyal ve kültürel faaliyetlerle; gezi düzenlemek, sergi açmak, spor karşılaşmaları tertip etmek, kütüphane açmak ve tiyatro gösterileri düzenlemek gibi kültürel hizmetlerle ilgili faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Gerçekten bir çok batılı ülkede sendikalar sosyal ve kültürel faaliyetlerde olduğu gibi, üyelerinin satın alma güçlerini arttıracak değişik faaliyetlerde bulunmaktadır. Mesela konfeksiyon veya gıda alanında kurulu mağazalar zinciriyle anlaşarak üyelerine belli oranda iskonto yaptırabilmektedirler. Bunun gibi, bir seyahat acentesiyle mukavele yaparak üyelerinin ulaşım imkanlarından daha ucuz yararlanmalarını sağlayabilmektedirler. Ülkemizde de buna benzer faaliyetlerin az da olsa işçi sendikaları tarafından yapıldığı müşahede edilmiştir. Mesela bir turizm şirketiyle anlaşmak suretiyle üyelerine belirli oranda iskonto yaptırarak, onlara daha ucuz tatil imkanı sağlamaktadırlar.

---

⁷⁸ AKTAY, Nizamettin; a.g.e., s.7

2821 s. Kanununda “sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basım tesisleri için gerekli tesisleri kurmak, işçilerin boş zamanlarını iyi ve nezih bir şekilde geçirmeleri için imkanlar sağlamak” (madde 33/3). Şeklindeki düzenlemeye 6356 s. Kanununda yer verilmemiştir. Ancak bu dönemde de işçi sendikaları bu ve buna benzer düzenlemeleri ana tüzüklerinde tanzim ederek yapabileceklerdir (6356 s. K. Madde 26/1).

Yukarıda 7 ana başlıkta tanzim ettiğimiz sosyal faaliyetleri işçi sendikaları dilerlerse daha da çeşitlendirebilirler. Ancak işçi sendikaları söz konusu sosyal faaliyetleri gerçekleştirirken tüzükleriyle belirledikleri amaçları dışına çıkamayacaklardır. Amaçları dışında faaliyette bulunamayacaklardır (6356 s. K. Madde 26/5). Gerçekleştirdikleri faaliyetlerden yararlanmada üyeler arasında eşitlik ilkesine uyacaklardır. Faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeteceklerdir(6356 s. K. Madde 26/3). Sendikaların kendi faaliyetleriyle üyelerine sağladıkları hak ve menfaatlerin üyesi olmayanlara uygulanması, sendikaların yazılı onayına bağlı olacaktır(6356 s.K. madde 26/4). Sendikalar elde ettikleri gelirleri üyeleri ve mensupları arasında dağıtamazlar, ancak sendikaların grev ve lokavt süresince tüzüklerine göre üyelerine yapacakları yardımlar ile sendikaların eğitim amaçlı yardımları bu hükmün dışında kalacaktır(6356 s. K. Madde 26/9).

“Ayrıca işçiler ve işçi kuruluşları, işveren kuruluşlarına, işveren kuruluşları da işçi kuruluşlarına üye olamaz; gerek doğrudan doğruya, gerek temsilcileri veya mensupları veya araya koyacakları diğer kişiler aracılığıyla biri diğerinin kurulmasına, yönetim ve faaliyetlerine müdahalede bulunamaz.” (6356 s. K. Madde 26/6). Şeklindeki ifadeyle işçi ve işveren sendikaları birbirinin yönetim ve faaliyetlerine doğrudan veya dolaylı olarak müdahale de bulunamayacaklardır. Siyasi partilerin ad, amblem, rumuz veya işaretlerini de asla kullanamayacaklardır (6356 s. K. Madde 26/7).

SONUÇ

Sendikaların sosyal faaliyetleri, sendikal faaliyet içerisinde yürütülen ekonomik mücadeleyi başarılı bir şekilde sonuçlandırmada, üye-sendika bağıni geliştirerek, dayanışma ruhu ile destekleyen ve başarıya ulaştıran önemli bir vasıtaadır. Gerçekten sendika-üye ilişkilerinin kuvvetli olduğu sendikalar, her türlü menfaat mücadelelerinde ve özellikle grev aşamalarında her türlü problemi ortak tavırlarla aşip, başarılı sonuçlar elde edebilmektedirler. Bunun için sendikaların

mesleki faaliyetlerindeki başarı şansları, etkin ve sürekli sosyal faaliyetlerden geçmektedir diyebiliriz.

Küreselleşme sürecinde artan iç ve dış rekabet, işyerlerini küçük, yeniliklere açık, ileri teknoloji kullanan küçük ve orta ölçekli işletmelere dönüştürmektedir. Bu süreç içerisinde ekonominin istihdam hacminde artış sağlayabilme özelliği zayıflamaktadır. Daha çok vasıfsız işçi çalıştırma yerine, daha az sayıda vasıflı işçi çalıştırma kabul görmeye başlamıştır. İstihdamın üretim sektöründen, servis ve hizmetler sektörüne kayması, toplam işgücünün vasıf ve niteliklerinde yükselmeyi beraberinde getirecektir. Vasıflı işçilerin genel özelliklerinden biri toplu davranış ve hareketlerden yana olmamalarıdır. Ayrıca mevcut işgücü içerisinde kadın ve genç işçilerin yoğunluk kazanması, kadın ve genç işçilerin standart dışı çalışma şartlarını tercih eden tavır sergilemeleri ve standart dışı çalışma şekillerinin ekonomide ağırlık kazanması, işyerlerinde taşeron uygulamalarının hızla yayılması gibi sebepler işçi sendikalarına üye ve güç kaybettirmiştir.

Şüphesiz bütün bu gelişmeler sendikacılığın dayanağı olan işyerlerinde işçilerin bir arada çalıştığı ortamı çözmekte ve işçilerin dayanışma düşüncesini zayıflatmaktadır.

Tarihi seyri içerisinde kendi kendine yardım metoduyla çalışanların bu süreç içerisinde ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda verdikleri mücadelelerle elde ettikleri kurallar, kazanılmış haklar ve güvenceler gelişmiş ekonomilerde dahi tehlikeye girerek “Sosyal Devlet” uygulamalarının ikinci plana atılmasını gündeme getirmektedir. Bu gelişmeler işçi sendikacılığını önemli ölçüde etkileyerek, onları ciddi problemlerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Küreselleşme süreciyle başlayan ve giderek artan rekabet ortamında faaliyette bulunan işletmeler yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. İşletmelerde esnekleşmenin ve bunun dünyada endüstri ilişkiler sisteminde meydana getirdiği değişikliklerin Türk sendikacılığını da etkileyeceğinden şüphe etmemek gerekmektedir. Türk sendikacılığında küreselleşme süreciyle yaşanacak olan bu etki, gelişmiş ülkelerdeki sendikaların hissettikleri etkilerden daha fazla olabilecektir. Çünkü Türkiye’de yapısal problemler sebebiyle zaten işgücünün büyük bir kısmı ve onların sendikaları için her zaman varlıklarını koruma ve hayatta kalabilme mücadelesi eksik olmamıştır. Ayrıca söz konusu yapısal problemlere küreselleşme süreci ile ortaya çıkan değişimin meydana getirdiği evrensel problemleri de ilave ettiğimizde Türk sendikacılığının var olma ve hayatta kalabilme mücadelesinin ne kadar büyük olduğu ortaya çıkacaktır.

Küreselleşme bütün dünyada işçi sendikalarını yeni arayışlara, yeni politikalara zorlarken, Türkiye’de işçi sendikalarının bu gelişmelerin dışında kalması düşünülemez.

Teknolojinin hızlı gelişimi işyeri içerisinde ve işyeri dışında sendikaların sosyal faaliyetlerini önemli hale getirmiştir. Sosyal faaliyetler içerisinde eğitim faaliyetlerinin önemi ise kesinlikle ihmal edilemez duruma gelmiştir. Çünkü eğitim emeğin niteliğini geliştirerek, onun verimliliğini arttırmakta ve gerekli bilgi ve kabiliyetlerle donatılmasını sağlamaktadır. Ülkemizde işgücünün büyük bir çoğunluğunun vasıfsız olması eğitim faaliyetlerini daha da önemli hale getirmektedir. Bunun için işçi sendikaları işçi-işveren-devlet diyalogunu üst düzeye çıkarmak, eğitim ve araştırma faaliyetlerine daha çok kaynak aktarmak ve bu alanlara daha çok yönelmek mecburiyetindedirler.

Ülkemizde işçi sendikaları, sanayileşmiş batılı ülkelerdeki sendikalar gibi yatırım ve kooperatifçilik faaliyetlerine de yönelerek bu alanda müesseseleşmek durumundadırlar. Küreselleşme süreciyle içinde buldukları bunalımdan çıkmalarına yardımcı olacağına inandığımız bu faaliyetlerin bütün sendikalar tarafından benimsenip, değerlendirilmesinin zaruret haline geldiğine inanmaktayız.

Oysa küreselleşme süreciyle oluşan problemlerin üstesinden gelebilmek için, tıpkı gelişmiş batılı ülkelerdeki sendikalar gibi yeni politikalar geliştirip, sosyal faaliyetleri birinci faaliyetleri gibi algılamaları ve bu alanda, başarılı fonksiyonlar üretmeleri ile mümkün olacaktır. Kısaca Ülkemizdeki işçi sendikaları ücret sendikacılığının yanında ama bundan daha çok istihdam odaklı bir stratejiyi üretmek ve geliştirmek için uzun hazırlıklar gerektiren, teşebbüs iradesi gösteren ve risk alabilen sendikacılık anlayışıyla sosyal faaliyetlere yönelmek mecburiyetindedirler. Ancak bu fonksiyonlarıyla gelirlerini sosyal adalet çerçevesinde dağıtan teşkilatlar olarak kalmayıp, aynı zamanda yatırım ve istihdam seviyesini arttıran ve verimliliği teşvik eden fonksiyonlarıyla ülke ekonomisine katkı sağlayan kuruluşlar haline gelebileceklerdir.

İşçi sendikaları yatırım faaliyetleri de dahil olmak üzere ayakta kalmak, varlıklarını geleceğe taşımak için her türlü sosyal faaliyetlere en az toplu iş sözleşmesi yapmak kadar, hatta ondan daha fazla önem vermek zorundadırlar. Aksi halde içinden geçmekte olduğumuz geçiş döneminde yok olacaklar, bu da işçilerin kesin bir biçimde zararına sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Globalleşme denen olgu bu

yönüyle yeni bir sömürü biçimini de beraberinde getiriyor olabilir. Bu tehdit ihtimaline karşı işçi sendikaları ayakta kalmanın yollarını bulmak zorundadırlar. Bu da daha çok eğitim, daha çok sosyal faaliyetlerle mümkün olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKGÜNER, Tayfun; Özel Girişim Özgürlüğü ve Yatırımları Teşvik Tedbirleri, İstanbul-1979.

AKTAY, Nizamettin; Sendika Hakkı (Uluslararası Dayanaklar Bakımından Eleştirel Bir Yaklaşımla Türk Hukukunda Sendika Hakkı ve İlgili Belgeler), KAMU-İş, Ankara-1993.

ARICI, Kadir; “Sendikaların Bağımsızlığı İlkesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara-1985.

ARICI, Kadir; “Türkiye’de Sendikaların Sosyal Güvenlik Fonksiyonları”, İnsan ve İş , Haziran -1993.

AYDIN Mesut; Anayasa Mahkemesi Kararlarında Sendika Özgürlüğü, TÜHİS, Şubat-Mayıs 2006.

BAŞAR, Haşmet; “Kooperatifçilikte Son Gelişmeler ve Türkiye’ye Yansıması”, Metin Kutal’a armağan, Tühis, Ankara-1998.

BENGİ, Derya; “Türk Sendikacılığını Etkileyen Modeller ve Sendikaların Ekonomik Olmayan Faaliyetleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; İstanbul-1989.

ÇELİK, Hülya; “Türkiye de işçi sendikalarının başlıca amaç ve faaliyetleri ile Özel Sektör Bankacılık Kesiminde Çalışanların Sendikalarla İlgili Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1998.

ÇELİK, Nuri; İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 10.Bası, İstanbul-1990.

ÇELİK, Nuri; İş Hukuku, C.11, Kollektif İş Hukuku 1, Sendikalar, 2. Baskı, İstanbul-1979.

ÇELİK, Nuri; Sendikaların Kurulması, Organları ve Sona Ermesi Konusunda Önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi; Toplu İş İlişkilerini Düzenleyen Yeni Kanunlar Karşısında Önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi; İHSGHTMK, İstanbul-1983.

ÇELİK, Nuri; Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı, Basisen, 1998.

ÇEVİK, Kemal; “Sendikaların Ticari İşletme İşletmeleri ve Vakıf Kurma Ehliyeti”, 1999-2000 Dönemi Kamu Kesimi Toplu İş Sözleşmesi Hazırlık Toplantısı, Eğirdir-9-12 Ekim.

DEMİR, Fevzi; Sendikalar Hukuku, Belediye İş Sendikası Yay. No:8, İstanbul-1989.

DEMİRBİLEK, Tunç; “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde Yer Alan Sosyal Güvenlik Hakkının Türk Endüstri Sistemi Açısından İncelenmesi”, Kamu-İş, C.2, S.8, Nisan-1991.

DERELİ, Toker; Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi, İstanbul - 1975.

EKİN, Nusret; Endüstri İlişkileri, (5. Baskı), İstanbul-1989.

EKİN, Nusret; Diyalog Çağı, (yayınlanmamış Araştırma), İstanbul-1977.

ERSINADIM, Hamza; Türkiye’de %10 Barajını Aşan İşçi Sendikalarının 1963-1983 Devresi ile 1983 Sonrası Ana Tüzüklerin Mukayeseli Analizi, Kamu-İş Yayınları (Yüksek Lisans Tezi), Ankara-1990.

EYRENCİ, Öner; Sendikalar Hukuku, Banksis Yayınları No:3, İstanbul-1984.

GEREK, Nüvit; Sendikaların Kooperatifçilik ve Yatırım Faaliyetleri; Türkiye’deki Uygulama, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 20, Eskişehir-1983.

GÖKÇEN, Ahmet; “Türkiye’de Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesi,” Kamu-İş, C. I, Ekim,1988,

GÖRMÜŞ Ayhan; “Küreselleşme Sürecinde Başlıca İşgücü Piyasası Reformları” Kamu-İş, C.10, S.3, Ankara-2009.

HAMMARSTROM, Olle; “Local and Global, Trade Unions in The Future 9 Congress, IIRA, Theme 2, Sydney-1992.

IŞIK, Rüçhan; İşçi Sendikasının Faaliyetlerinin Hukuksal Çerçevesi, Ankara 1977.

İŞVEREN Dergisi; “Türkiye’de Endüstriyel İlişkiler Sistemi”, Cilt XXV, 9 Haziran 1987.

KARABAY, Vahdettin; “Yeni Yönetim Örgütlenmeleri ve Sendikalar”, MESS Mercek, Yıl:1, S.3, Temmuz-1991.

Kamu-İş; C:12, S:4/2012

KOÇAOĞLU, Mehmet; “Kolektif Sendika Özgürlüğü ve Faaliyetlerinin Hukuksal Çerçevesi”, Ankara-1997.

KUTAL, Metin; “Türk Sendikalar Hukukunda Çözüm Bekleyen Sorunlar”, İktisat ve Maliye Dergisi, C.35, Kasım 1985.

KUTAL, Metin; “Toplu Pazarlık Döneminde Yeni Boyutlar”, KUTYAY, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul-1986.

KUTAL, Metin; “Türk Sendika Hukukunda Çözüm Bekleyen Sorunlar”, İktisat ve Maliye Dergisi, C.XXXV,S:8,Kasım-1998.

ÖZÇELİK, Ahmet; “Kooperatifçilik İlkeleri ve Çevre Koruma”, Karınca, Eylül-1997.

ÖZER, Atilla; Gerekçeli ve 1961 Anayasası ile Mukayeseli 1982 Anayasası (Son Değişiklikleriyle), Ankara-1996.

ÖZKAPLAN, Nurcan; Sendikalar ve Ekonomik Etkileri, Türkiye Üzerine Bir Deneme, Kavram Yayınları, İstanbul, Haziran- 1994.

PAULINE, Gregg; A Social And Economic History Of Britain 1760-1965, George Harrap, Co ltd, 1965.

POROY, Reha TEKİNALP, Ünal ÇAMOĞLU, Ersin; Ortaklıklar Hukuku, Adi Ortaklık- Ticaret Ortaklıkları-Ticaret Ortaklıkları ve Kooperatifler, İÜY 1769 HFY 392, İstanbul 1972.

POSTACIOĞLU, İlhan E.; Medeni Usul Hukuku Dersleri, 1911 sayılı kanuna göre yazılmış, 6. Bası, İÜY 1986 HFY 443, İstanbul 1985.

RESMÎ GAZETE, 22.09.1971 tarih ve 13964 sayılı.

SUNAR, K. S.; Türk Sendika Hukuku, Ankara 1954.

SÜLKER, Kemal; Türkiye Sendikacılık Tarihi, Bilim Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ocak -1987.

ŞAHLANAN, Fevzi; Sendikalar Hukuku, Banksis Yayınları No: 76, İstanbul-1995.

ŞENİNCİ, Tijen; Türkiye’de Sendikaların Sosyo-Kültürel Faaliyetleri (1963-1983), Yayınlanmamış Master Tezi, İstanbul-1986.

TALAS, Cahit; Sosyal Ekonomi; İkinci Kitap, 3. Baskı, Ankara-1972, s. 168-170.

- TALAS, Cahit; Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi Yayınevi, İstanbul, Şubat - 1992.
- TALAS, Cahit;" Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Haklar", Türkiye'de İnsan Hakları, A:Ü:H:F. Yayınları No: 256, Ankara-1970.
- TOKOL, Aysen; "Noveç Endüstri İlişkileri Sisteminin Genel Çerçevesi", Belediye İş Dergisi, İstanbul-1988.
- TUĞ Adnan; Sendikalar Hukuku, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara-1992.
- TUĞ, Adnan; Sendikalar Hukuku, İkinci Bası, Yetkin Yayınları, Ankara-1992.
- TUNA, Orhan; Toplu İş Sözleşmesi Düzeninin İktisadi ve Sosyal Tesirleri, Ankara-1969, Yayın No DPT 745-SPD 181.
- TUNA, Orhan; İşçi Fıkraları ve Sosyal Demokrasi Hareketi, Sosyal Siyaset Konferansları, Beşinci Kitap, İstanbul-1952.
- TUNCAY, A. Can; "Sendikaların Faaliyetlerinin Yasal Düzenlemesi Üzerine Düşünceler", TÛTİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi , Cilt-5; Sayı:4, Temmuz-1981.
- TUNÇOMAĞ, Kenan ; İş Hukuku, II, İstanbul-1985.
- TÛRKDOĞAN, Orhan; Sanayi Sosyolojisi, Türkiye'nin Sanayileşmesi, Töre Devlet Yayınevi, Ankara-1981.
- TÛRK-İŞ 9. Genel Kurul Çalışma Raporu, Türk-İş Yayınları No.77, Ankara-1973.
- YARGITAY 3. HD, 23.09.1975, E. 5428 K. 4482 (İHU 1976, Sen. K. 14. No:1)
- YORGUN, Sayım; Küreselleşme Sürecinde Sendikalar ve Türkiye, İstanbul-1998.
- ZADİL, Ekmel; "İşçi Sendikalarının Eğitimi", Sosyal Siyaset Konferansları, 7. Kitap, İstanbul-1955.
- ZAIM, Sabahattin; "Sosyal Siyaset Sahasında Üniversite - Sanayi İşbirliği", Sosyal Siyaset Konferansları, 35,36 Kitaplar, İstanbul-1986.
- ZAIM, Sabahattin; "Kollektif Pazarlık Sisteminin Mahiyeti ve Prensipleri", Sosyal Siyaset Konferansları, XII. Kitap.